

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบัน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านวรรณกรรมพื้นบ้านมีจำนวนมาก เพราะเป็นวิชาการที่กำลังได้รับความสนใจจากนักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนั้นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ผู้วิจัยจึงแบ่งออกเป็น ๓ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน (Folk Literature)

ตอนที่ ๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้าน

ก. งานวิจัยในประเทศ

ข. งานวิจัยในต่างประเทศ

ตอนที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น

ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน

ความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน

Encyclopaedia Britannica ได้กล่าวถึงวรรณกรรมพื้นบ้านว่าวรรณกรรมพื้นบ้าน (Folk Literature) เป็นสรรพความรู้ของคนที่ไม่ได้รับการศึกษา (unlettered peoples) ซึ่งถ่ายทอดโดยมุขปาฐะ วรรณกรรมพื้นบ้านประกอบด้วย วรรณคดี ร้อยแก้ว โคลงที่ใช้ท่อง (verse narrative) บทกวีนิพนธ์ เพลง เทพนิยาย ละคร พิธีกรรม สุภาษิต ปริศนา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน^๑

---

^๑Stith Thompson, "Folk Literature," Encyclopaedia Britannica
(Macropaedia 7(1974) : 454.

ในราว ๔,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล วรรณคดีทั้งหมดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน จนกระทั่งประมาณ ๔๐๐๐ - ๓๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ได้เริ่มมีการเขียนหนังสือเกิดขึ้น จึงได้มีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเป็นต้นว่า เรื่องเกี่ยวกับการค้าขาย หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย นอกจากนี้แล้วยังได้มีการบันทึกเรื่องราวที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น เรื่องของเทพนิยาย เมื่อการเขียนได้แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก การบันทึกเรื่องราวที่เป็นวรรณคดีซึ่งแต่เดิมใช้วิธีการเล่าสู่กันฟังนั้น ก็แพร่หลายตามไปด้วย จนในที่สุดวรรณคดีที่มีการบันทึกเป็นตัวหนังสือนั้นก็กลายเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมของกรี ในการใช้ถ่ายทอดความสะเทือนใจ

อย่างไรก็ตามในขณะที่ประชาชนตามส่วนต่าง ๆ ของโลก ได้ศึกษาถึงวิธีการเขียนวรรณกรรมพื้นบ้านก็ยังมีอยู่คู่กับวรรณคดีที่บันทึกเป็นลายอักษรฉักรอักษร และยังคงใช้วิธีการเล่าสืบต่อกันมาเช่นเดิม

วรรณกรรมพื้นบ้าน บางครั้งก็เรียกว่า วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) เพราะว่าวรรณกรรมพื้นบ้านนั้นจะต้องใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการเล่าสืบต่อกันมาเท่านั้น ถ้ามีการนำเรื่องราวของวรรณกรรมพื้นบ้านมาบันทึกเป็นลายอักษรฉักรอักษร สิ่งที่ยืนยันนี้เราไม่จัดว่าเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่แท้จริง แต่ถือเป็นข้อมูลชั้นรอง (Secondary Data) ที่บันทึกจากวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลชั้นต้น (Primary Data)

วิวัฒนาการของวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้านมีวิวัฒนาการคล้ายกับที่มาของภาษามนุษย์คือ ไม่มีที่มาอย่างแน่ชัด คาดว่าคงเกิดจากความรู้สึก การสังเกต และความต้องการของมนุษย์ จึงเป็นเหตุให้เกิดวรรณกรรมมุขปาฐะขึ้น เมื่อมีการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่น อธิพจน์ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางสังคม และความเชื่อทางประเพณี ก็ทำให้เกิดวิวัฒนาการทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ ที่ทำให้วรรณกรรมพื้นบ้านมีวิวัฒนาการคือ ประการแรกเกิดจากผู้เล่า เนื่องจากวรรณกรรมพื้นบ้านใช้ถ่ายทอดโดยมุขปาฐะ เรื่องราวจึงไม่คงที่แน่นอนนัก เพราะไม่มี

หลักฐานคอยตรวจสอบหากแต่เรื่องนั้น ๆ จะขึ้นอยู่กับความทรงจำของผู้เล่า เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป ผู้เล่าก็อาจหลงลืมเรื่อง แต่งเรื่องขึ้นใหม่ หรือ ดัดแปลง ตามแต่ผู้เล่าจะพอใจให้ดำเนินไปเช่นไร ดังนั้น เนื้อเรื่องจึงอาจแปรเปลี่ยนไปตามอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการของผู้เล่า อีกประการหนึ่งก็คือเกิดจากสภาพสังคมของถิ่นนั้น ๆ เนื้อเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านเมื่อแพร่กระจายเข้าไปบางท้องถิ่น หากเนื้อเรื่องหรือพฤติกรรมของตัวละครขัดกับประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ชาวบ้านก็จะรับเรื่องนั้นไม่ได้ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้คงอยู่ในสังคมนั้นได้^๑

เมื่อมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเกิดขึ้น วรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่เดิมและแพร่หลายในแต่ละกลุ่มชนนั้น ได้มีผู้นำมาเขียนเป็นวรรณคดีตั้งแต่สมัยอารยธรรมอียิปต์^๒ เรื่อยมาจนถึงยุคกลางของยุโรป และจนถึงสมัยศตวรรษที่ ๑๗^๓ "วรรณคดีสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นหลายเรื่องได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมพื้นบ้านเช่นบทวีของ โฮเมอร์ (Homer): Minnesong. ซึ่งเป็นบทประพันธ์เกี่ยวกับความรักก็มีบ่อเกิดมาจากเพลงพื้นบ้านของออสเตรีย"^๔ "แม้แต่เชคสเปียร์ ก็ยังนำเอาเรื่องราวของกรุงทรอย ซึ่งเป็นตำนานของกรีกมาแต่งเป็นบทละคร ชื่อ Troilus and Cressida"^๕ ในเรื่องนี้ อาร์เชอร์ เทเลอร์ (Archer Talyer) ได้กล่าวสนับสนุนไว้ว่า

005805

^๑ ศิราพร ลีตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓), หน้า (ข) - (ค)

^๒ Stith Thompson, "Folk Literature," p. 455.

^๓ ลีธา พินิจกุล, วรรณคดีเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗), หน้า ๑๐๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

คัมภีร์โอลด์ เทสตาเมนต์ (Old Testament) อาจเรียกว่าเป็นหนังสือแห่ง ประเพณี และก็อาจเรียกได้ว่าเป็นวรรณคดีของชาวฮีบรูโบราณ มหาเทพยาคาเลวลา (Kalevala) ของชาวฟินแลนด์ ประกอบด้วยบทเพลงพื้นเมือง ซึ่งมีเพียงร้อยละ สองเท่านั้นที่ไม่อาจสืบสาวได้ว่ามาจากพื้นเมือง^๑

ถึงแม้ว่าจะมีการนำวรรณกรรมพื้นบ้านมาดัดแปลง และบันทึกไว้เป็นหลักฐานแต่ วรรณกรรมพื้นบ้านที่แท้จริง ซึ่งเป็นของชาวพื้นบ้านพื้นเมืองก็ยังคงอยู่ และยังคงมีการ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยวิธีมุขปาฐะ เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงส่วนที่เป็น เนื้อหา และกลวิธีในการเล่าเท่านั้น

ขอบเขตของวรรณกรรมพื้นบ้าน

ได้มีผู้กล่าวถึงขอบเขตของวรรณกรรมพื้นบ้านไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

Alan Dundes กล่าวไว้^๒ วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิชา คติชน วิทยา วิชาที่ครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นคำพูดและไม่ใช้คำพูด (Verbal and Non verbal forms) สำหรับวรรณกรรมพื้นบ้านนั้น หมายถึงสิ่งที่เป็นคำพูดเท่านั้น แต่ไม่รวมการละเล่น (Games) และการเต้นรำพื้นเมือง (Folk dances)

^๑Archer Taylor, "Folklore and the Student of Literatiure," in The Study of Folklore, ed. Alan Dundes (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1955) อ้างถึงใน กิ่งแก้ว ฐิตถาวร, คติชนวิทยา (กรุงเทพฯ : หน่วยงาน ศึกษาพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๔๔, ๒๕๑๔), หน้า ๗.

^๒Alan Dundes, "Oral Literature," in Introduction Cultural Anthropology, ed. James A. Clifton (Boston : Houghton Miffler Company, 1968), p. 117.

Encyclopaedia Britannica ได้แบ่งขอบเขตวรรณกรรมพื้นบ้านออกเป็น
ประเภทใหญ่ ๆ ๖ ประเภท ดังนี้^๑

๑. เพลงพื้นบ้าน (Folk song)
๒. บทเพลง (Ballad)
๓. ละครพื้นบ้าน (Folk drama)
๔. นิทานคติ (Fable)
๕. นิทานพื้นบ้าน (Folk tale)
๖. ภาษิต ปริศนา และคาถาอาคม (Proverbs, riddle, and charms)

J. Russell Reaver และ George W. Boswell ได้จัดแบ่ง
ประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้^๒

๑. เรื่องเล่าที่เป็นร้อยแก้ว (Prose Narrative) แบ่งเป็น
  - ๑.๑ เทพนิยาย (Myth)
  - ๑.๒ ตำนาน (Legend)
  - ๑.๓ นิทาน (Tale)
๒. บทเพลง (Ballad Song Verse) แบ่งเป็น
  - ๒.๑ บทเพลงที่เป็นมหากาพย์ (Ballad Epic)
  - ๒.๒ เพลง (Song)
  - ๒.๓ การละเล่น (Game)
  - ๒.๔ คำคล้องจอง (Verse Without Music)

---

¹Stith Thompson, "Folk Literature," p. 457 - 460.

²J. Russell Reaver and George W. Boswell, Fundamental of Folk Literature, p. 17-18.

๓. ละคร
๔. ประเพณี (Custom)
๕. อาหาร (Food)
๖. ความเชื่อ (Belief)
๗. ภาษาถิ่น (Speech)
๘. ภาษิต (Proverb)
๙. ปริศนาคำทาย (Riddle)

กุหลาบ มีลลิกะมาส ได้จัดแบ่งคติชาวบ้านออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทที่ใช้ถ้อยคำ (Verbal) ประเภทที่ไม่ใช้ถ้อยคำ (Non Verbal) และประเภทผสมระหว่างใช้ถ้อยคำกับไม่ใช้ถ้อยคำ สำหรับประเภทที่ใช้ถ้อยคำนั้นก็คือ ประเภทที่ใช้เล่าสืบต่อกันมา ดังนั้น จึงถือว่าคติชาวบ้านประเภทนี้เป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน แบ่งเป็นชนิดย่อยลงไปได้ดังนี้^๑

๑. เพลงพื้นบ้าน
๒. นิทานชาวบ้าน
๓. บทภาษิต อาจแบ่งย่อยเป็น
  - สุภาษิต
  - คำให้พร
  - คำกล่าวในการทำขวัญ พิธีต่าง ๆ
  - สำนวนพูด
 ฯลฯ
๔. คำทาย (อะไรเอ๋ย)

---

^๑กุหลาบ มีลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, หน้า ๒-๓.

๕. ความเชื่อโชคลาง
๖. ภาษาถิ่น
๗. เพลงเด็ก ซึ่งอาจแยกย่อยออกได้ดังนี้
  - เพลงกล่อมเด็ก
  - เพลงปลอบเด็ก
  - เพลงประกอบการเล่นของเด็ก

กิ่งแก้ว ฮัตถากร ได้จำแนกข้อมูลทางคติชนวิทยาไว้ใกล้เคียงกับของ กุหลาบ วัลลภะมาส โดยแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ มุขปาฐะ อมุขปาฐะ และผสมในส่วนที่เป็นข้อมูล มุขปาฐะแบ่งย่อยออกเป็น^๑

๑. บทเพลง
๒. นิทาน
๓. ปริศนา
๔. ภาษิตคำพังเพย
๕. ภาษาถิ่น
๖. ความเชื่อ

จากการแบ่งประเภทวรรณกรรมพื้นบ้าน หรือการจำแนกข้อมูลทางคติชนวิทยา ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่านิทานพื้นบ้านเป็นประเภทหนึ่งของวรรณกรรมพื้นบ้าน และเป็น ข้อมูลที่สำคัญสำหรับนักคติชนวิทยา สำหรับความหมายของวรรณกรรมพื้นบ้าน ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ หมายถึงข้อมูลประเภทนิทานพื้นบ้านเพียงประเภทเดียวเท่านั้น

---

^๑กิ่งแก้ว ฮัตถากร, คติชนวิทยา, หน้า ๖.

นิทานพื้นบ้าน

นิทาน เป็นคำศัพท์บาลี มีความหมายว่า การเล่าเรื่อง หนังสือสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า นิทานหมายถึง เรื่องที่เล่ากันมาแต่โบราณ รวมความว่า นิทาน แปลว่า เรื่องที่เล่า ในภาษาอังกฤษมีคำว่า folk tales หมายถึง เรื่องราวที่ชาวบ้านเล่า ตรงกับภาษาไทยว่า นิทานพื้นบ้าน บางครั้งก็เรียกว่า นิทานพื้นเมือง หรือ นิทานชาวบ้าน

มนุษย์รู้จักการเล่านิทานมาเป็นเวลานานมาก ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และได้เล่าเอาไว้ทุกประเภท การเล่านิทานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสมัยที่ยังไม่มีตัวหนังสือ นิทานเหล่านี้ก็ถ่ายทอดทางปากสืบต่อ ๆ กันมา เมื่อมีตัวหนังสือแล้วจึงมีการเขียนบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นิทานทั้งที่ถ่ายทอดโดยทางปากและทางตัวหนังสือสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ยิ่งเป็น เรื่องที่แพร่หลายมากก็ยิ่งมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น อาจเรียกได้ว่านิทานชาวบ้านไม่มีรูปแบบตายตัว ถ้ายังคงมีการเล่าสู่กันฟังอยู่ นิทานชาวบ้านจะมีรูปแบบตายตัวได้ก็ต่อเมื่อไม่มีมีการเล่านิทานเรื่องนั้น ๆ อีก หรือมีการเขียนลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นิทานชาวบ้านแบบนี้จะมีลักษณะแข็งกระด้าง และไม่ดึงดูดใจผิดจากนิทานที่ยังคงถ่ายทอดโดยทางมุขปาฐะ^๑

กิ่งแก้ว ชาติถาวร ได้อธิบายลักษณะนิทานพื้นบ้านว่า เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มียุ่เป็นจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว สำหรับนิทานภาษาเขียน ซึ่งมีต้นเรื่องจากคติชน แต่มาได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้วยแบบทางวรรณศิลป์ และ

---

^๑ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๑.

ถ่ายทอดในหมู่นักภาษาหนึ่งสื่อนั้น มิใช่ข้อมูลปฐมภูมิของนักคติชน แต่ก็อยู่ในความสนใจ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลมุขปาฐะ และเพื่อประโยชน์ในการ ศึกษาวิวัฒนาการกับลักษณะเฉพาะของลีลาโวหารทั้งสองแบบ^๑

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวถึงลักษณะนิทานพื้นบ้าน ดังนี้^๒

๑. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
๒. เล่ากันด้วยปากสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลัง เมื่อการเขียน เจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า
๓. ไม่ปรากฏว่า ผู้เล่าดั้งเดิมนั้นเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่า พึ่งมาจากผู้เล่า ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง

เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้^๓

๑. ต้องเป็นเรื่องเก่า
๒. ต้องเล่ากันด้วยภาษาร้อยแก้ว
๓. ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
๔. ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
๕. เรื่องจริงที่มีคติกับอนุโลมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระวัน

สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้าน จะต้องเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมานาน เล่าด้วยถ้อยคำ ธรรมดา และไม่ปรากฏผู้แต่ง

^๑ กิ่งแก้ว รัตถการ, คติชนวิทยา, หน้า ๑๒.

^๒ กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, หน้า ๔๔.

^๓ เจือ สตะเวทิน, คติชาวบ้านไทย ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม ๓, หน้า ๔๖.

การแบ่งนิทานพื้นบ้าน

ในสมัยแรกเริ่มการศึกษาคติชาวบ้าน นักคติชนแบ่งนิทานออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ เท่านั้น คือ เทพนิยาย (myth) และนิทานปรัมปรา (fairy tale) เนื่องจากนิทานสองประเภทนี้สะท้อนทัศนคติเริ่มแรกของมนุษย์ คือ นิทานปรัมปราแสดงถึงการพยายามหลีกเลี่ยงจากความ เป็นจริง แต่เทพนิยายเป็น เรื่องที่ชาวบ้านยอมรับความจริง หลังจากนั้นการแบ่งนิทานออกเป็นหลายประเภทเพิ่มมากขึ้น^๑

ปัจจุบันมีการแบ่งนิทานพื้นบ้านที่สำคัญอยู่ ๔ แบบ^๒

๑. การแบ่งนิทานตามเขตพื้นที่ (Area) เป็นการแบ่งนิทานพื้นบ้านโดยอาศัยเขตแดนทางภูมิศาสตร์ แบ่งออกเป็นเขตใหญ่ ๆ เช่น เขตอินเดีย เขตประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม เขตแหลมสแกนดิเนเวีย ฯลฯ

๒. การแบ่งตามแบบของนิทาน (Form) เป็นการแบ่งนิทานพื้นบ้านอย่างกว้าง ๆ อีกวิธีหนึ่ง โดยดูจากลักษณะของนิทาน เช่น แบ่งเป็นนิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่น ฯลฯ

๓. การแบ่งตามชนิดของนิทาน (Type Index) เป็นการแบ่งนิทานที่ละเอียดและประกอบด้วยหลักวิชามากขึ้น เพื่อสะดวกแก่การศึกษา

๔. การแบ่งนิทานตามสารัตถะ (Motif-Index) เป็นการแบ่งนิทานตามแก่นของเรื่อง เพื่อจัดหมวดหมู่ จัตระเบียบของนิทานให้ชัดเจน คล้ายกับการจัดหนังสือในห้องสมุดให้เป็นประเภท ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการศึกษา

งานวิจัยนี้จะศึกษาและจัดแบ่งวรรณกรรมพื้นบ้าน ที่ผู้วิจัยรวบรวมได้โดยใช้วิธีการแบ่งตามแบบของนิทาน (Form) ฉะนั้น จะกล่าวรายละเอียดเฉพาะการแบ่งตามแบบของนิทาน (Form) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

^๑ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน, หน้า ๑๑๔.

^๒ กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, หน้า ๑๐๑ - ๑๒๐.

การแบ่งนิทานพื้นบ้านตามรูปแบบ (Form)

การศึกษานิทานพื้นบ้านเป็นวิชาการสาขาหนึ่ง ซึ่งจะต้องศึกษาค้นคว้าอย่างมีระเบียบ และมีหลักวิชา เนื่องจากเนื้อหาและโครงสร้างของนิทานพื้นบ้านมีจำนวนมาก จึงได้มีนักวิชาการพยายามจัดจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านออกเป็นพวก ๆ โดยพิจารณาตามรูปแบบ (Form) ของนิทาน " เพราะถือว่า เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านอาจเปลี่ยนแปลงได้แต่รูปแบบมักไม่เปลี่ยน"^๑

การจำแนกนิทานพื้นบ้านตามรูปแบบ (Form) นี้ทำได้โดยการรวบรวมนิทานพื้นบ้านแล้วนำมาจัดจำแนกออกเป็นกลุ่ม เป็นพวก โดยยึดรูปแบบที่แตกต่างกันเป็นเครื่องกำหนด

กุหลาบ มีลลิกะมาส ได้จัดแบ่งนิทานตามรูปแบบออกเป็น^๒

๑. นิทานปรัมปรา (Fairy tale) เป็นเรื่องค่อนข้างยาว มีสารัตถะ (Motif) หลายสารัตถะ เป็นเรื่องที่สมมุติว่าเกิดขึ้นในที่ใดที่หนึ่ง แต่กำหนดแน่ชัดไม่ได้ว่าที่ไหน ตัวบุคคลในนิทานไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา ตัวเอกจะมีคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้ศัตรูพ่ายแพ้ เนื้อเรื่องจะประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ นิทานแบบนี้มีอยู่ทั่วไป เช่น เรื่องนางสิบสอง ปลาบู่ทอง สโนไวท์ เป็นต้น

๒. นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานชนิดนี้มีขนาดสั้นกว่านิทานปรัมปรา เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โชคกลาง หรือคตินิยมอย่างใดอย่างหนึ่งของคนในแต่ละท้องถิ่น ถึงแม้ว่าจะมีเนื้อเรื่องแปลกพิสดาร พันวิสัยความเป็นจริงไปบ้าง ก็ยังเชื่อว่าเรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องจริงหรือมีเค้าความจริง มีตัวบุคคลจริง มีสถานที่จริง

^๑ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน, หน้า ๖๕.

^๒ กุหลาบ มีลลิกะมาส, คติชาวบ้าน, หน้า ๑๐๕-๑๑๐.

กำหนดแน่นอน นิทานท้องถิ่นอาจจำแนกย่อยออกไปได้ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ นิทานประเภทอธิบาย (Explanatory tales) เช่น เหตุใดคางคก
มีขนดำ
- ๒.๒ นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น นิทานที่เกี่ยวกับเรื่องผี นางไม้
- ๒.๓ นิทานที่เกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้ เช่น เรื่องปู่โสมเฝ้าทรัพย์
- ๒.๔ นิทานวีรบุรุษ เช่น เรื่องท้าวแสนปม เรื่องพระร่วง
- ๒.๕ นิทานคติสอนใจ เช่น เรื่องจากชาดกต่าง ๆ
- ๒.๖ นิทานที่เกี่ยวกับนักบวชต่าง ๆ เช่น เรื่องของหลวงพ่อดาว

๓. เทพนิยาย (Myth) หมายถึง นิทานที่มีเทวดา นางฟ้า เป็นตัวละคร
เช่น เรื่องพระอินทร์ หรือพวกกึ่งเทวดาอย่างเช่น เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าแม่ เทพนิยาย
เหล่านี้มักมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ตัวละครในเรื่องอาจมีลักษณะ
คล้ายคลึงกับตัวเอกในนิทานท้องถิ่นประเภทวีรบุรุษ แต่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องทาง
ศาสนาบางอย่าง นิทานประเภทนี้ได้แก่ เรื่องเมขลา-รามสูร เรื่องท้าวมหาสงครามต์

๔. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal tale) นิทานประเภทนี้มีตัวเอกเป็นสัตว์
แต่สมมุติว่ามีความคิดและการกระทำ ตลอดจนพูดจาได้เหมือนมนุษย์ นิทานเรื่องสัตว์นี้มีทั้งที่
เป็นเรื่องของสัตว์ป่าและสัตว์บ้าน บางทีก็มีมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย เนื้อเรื่องบางเรื่อง
แสดงถึงความเฉลียวฉลาดหรือความโง่เขลาของสัตว์ บางเรื่องมีจุดเด่นอยู่ที่ข้อขบขัน การ
หลอกลวง และบางเรื่องมีคติสอนใจ สอนความประพฤติ นิทานเรื่องสัตว์แบ่งย่อยเป็น ๒
ประเภท

- ๔.๑ นิทานประเภทสอนคติธรรม (Fable) เช่น เรื่องราชสีห์กับหนู
นิทานอีสป
- ๔.๒ นิทานประเภทเล่าซ้ำหรือเล่าไม่รู้จบ (Cumulative tale)
เช่น เรื่องยายกะตาดปลุกถั่วงาให้หลานเฝ้า นิทานชนิดนี้มีเนื้อเรื่อง
และวิธีเล่าเป็นแบบจำเพาะ บางทีจึงเรียกว่า Formula tale

๕. นิทานตลกขบขัน (Jest) มักเป็นเรื่องสั้น ๆ จุดสำคัญของความขบขันอยู่ที่ มีเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโง่และกลโกง การแก้ผิด การ แสดงปฏิภาณไหวพริบ ตัวเอกของเรื่องบางทีก็ไม่ใช่คนฉลาด แต่เป็นคนโง่เง่าอย่างที่สุด นิทานประเภทนี้ได้แก่เรื่อง ศรีธนญชัย

กึ่งแก้ว ัฒถการ กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า ประกอบด้วยรูปแบบที่เป็นหลักใหญ่ ดังต่อไปนี้^๑

๑. เทพนิยาย ขนาดของเรื่องค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาคหลายตอน ไม่บ่งสถานที่แน่ชัด มีการพรรณนาฉากอย่างวิจิตรพิสดาร ตัวละครจะเป็นเจ้าชาย เจ้าหญิง เช่น เรื่อง สโนไวท์ ชินเดอเรลลา

๒. นิทานชีวิต ขนาดของเรื่องค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาค ฉากจะกำหนดเวลา และสถานที่เด่นชัด เป็นฉากในชีวิตจริง ตัวละครเป็นพระเอก นางเอก มีการต่อสู้ เช่น นิทานชุดอาหารบราดรี นิทานทรงเครื่องของไทย

๓. นิทานวีรบุรุษ เรื่องค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาคหลายตอน ฉากเป็นแดนชีวิตจริง ตัวละครเป็นวีรบุรุษ ต้องผจญภัยและต่อสู้ เช่น การผจญภัยของเฮอรัคิวลีส

๔. นิยายประจำถิ่น มีขนาดของเรื่องไม่แน่นอน เป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ ผี เทวดา สัตว์ เป็นเรื่องของการกระทำและความสำคัญของบุคคลในท้องถิ่น อำนาจผีसा เทวดา ผู้เล่าเชื่อว่าเป็นเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น เรื่องเมืองลับแล เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

๕. นิยายอธิบายเหตุ เป็นเรื่องที่ใช้ตอบคำถามที่ว่า ทำไม เพื่ออธิบายความเป็นมาของสัตว์ บุคคล และปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ทำไมจึงเกิดจันทรคราส ทำไมมด ตะนอยจึงเอวคอด

๖. ตำนานและเทพปกรณัม เนื้อเรื่องประกอบด้วยอนุภาคว่าด้วยต้นกำเนิดของจักรวาล

---

^๑กึ่งแก้ว ัฒถการ, คติชนวิทยา, หน้า ๑๒-๑๔.

โลก มนุษย์ สัตว์ สิ่งของกับว่าด้วยโครงสร้าง ความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ ตลอดจนคุณและโทษของพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องพระพิฆเนศวร พระมุนีกับน้ำท่วมโลก

๗. เรื่องสัตว์ มีสัตว์เป็นตัวเอก ถ้าใช้พฤติกรรมของสัตว์ เล่าเชิงเปรียบเทียบกับชีวิตมนุษย์เพื่อให้คิดสอนใจ เรียกว่านิทานอุทาหรณ์ (Fable) เช่น เรื่องสุนัขจิ้งจอกกับนกกระสา

๘. มุขตลก เป็นเรื่องทีกล่าวถึงความขัดแย้ง ที่ผู้ฟังมองด้วยอารมณ์ขันไม่ถือโทษ เช่น เรื่องศรีธนญชัย เรื่องประเภทตาเถรยายชี

จะเห็นได้ว่าการแบ่งนิทานพื้นบ้านตามรูปแบบ (Form) ทั้งของ กิ่งแก้ว รัตนากร และของ กุหลาบ มีลลิกะมาส แบ่งไว้คล้ายคลึงกัน ต่างกันเพียงรายละเอียด แต่ในปัจจุบันสภาพการดำเนินชีวิตมีอิทธิพลต่อผู้เล่านิทานพื้นบ้าน นิทานประเภทที่เกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ จำพวกนิทานปรัมปราลดน้อยลง ดังนั้น การจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ลินดา เดจห์ (Linda Degh) ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^๑

๑. นิทานทั่ว ๆ ไป นิทานประเภทนี้มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน กรอบของนิทานประเภทนี้ประกอบด้วยคำนำ เนื้อหา และสรุป มีการสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน มักจบเรื่องอย่างมีความสุข นิทานทั่ว ๆ ไป แบ่งออกได้เป็น ๒ พวกใหญ่ ๆ ได้แก่

๑.๑ นิทานซับซ้อน (Complex tales) แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้แก่

^๑ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน, หน้า ๑๒๐-๑๔๖.

อ้างอิง Linda Degh, "Oral Folklore," in *Folklore and Folklife*, ed. Richard M. Dorson (Chicago : The University of Chicago Press, 1972), p. 60-80.

๑.๑.๑ นิทานปรัมปรา (Märchen)

๑.๑.๒ นิทานทางศาสนา

๑.๑.๓ นิทานชีวิต

๑.๒ นิทานที่มีโครงเรื่องง่าย ๆ (Simple tales) แบ่งเป็นประเภท
ย่อย ๆ ได้ดังนี้

๑.๒.๑ นิทานเรื่องสัตว์

๑.๒.๒ เรื่องตลก

๑.๒.๓ นิทานที่มีรูปการเล่าเป็นแบบจำเพาะ หรือนิทานเข้าแบบ
(formula tales)

๒. ตำนาน มักเป็น เรื่องเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ อ้างถึงสถานที่ที่มีจริง มี
ลักษณะใกล้เคียงกับเรื่องจริง ตำนานแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท

๒.๑ ตำนานประเภทอธิบายเหตุ

๒.๒ ตำนานทางประวัติศาสตร์ และตำนานประวัติศาสตร์อารยธรรม

๒.๓ ตำนานเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒.๔ ตำนานทางศาสนาหรือเทพนิยายเกี่ยวกับพระเจ้าและวีรบุรุษ

๓. เรื่องราวที่ได้จากประสบการณ์จริง ๆ เนื่องจากผู้ศึกษานิทานพื้นบ้านตระหนัก
ดีว่า นิทานและเรื่องเล่าต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวบ้าน จึงหันไปสนใจ
นิทานที่สะท้อนชีวิตของประชาชนได้มากยิ่งขึ้น

สำหรับการจำแนกวรรณกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าไม้ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัด
กำแพงเพชร ตามรูปแบบ (Form) ของนิทานพื้นบ้านนั้น ผู้วิจัยจะจำแนกออกเป็น ๓
ประเภท คือ นิทาน นิยาย ประวัติ ซึ่งรายละเอียดของเรื่องนี้จะกล่าวอย่างละเอียดในบท
ที่กล่าวถึงการวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าไม้

กฎติกคำบรรพ์ของวรรณกรรมพื้นบ้าน (Epic laws of Folk Narrative)

เอกเซล ออลริก (Axel Olrik) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ก ได้ทำการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน และได้เขียนบทความในปี ค.ศ. ๑๙๐๘ เขาให้ความเห็นว่ารูปแบบของนิทานพื้นบ้าน เทพนิยาย ตำนาน และเพลงพื้นบ้าน อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแบบเดียวกับลักษณะ Superorganic (หมายถึงวัฒนธรรมซึ่งมีกระบวนการเป็นของตัวเอง มีลักษณะเป็นนามธรรม มนุษย์จัดอยู่ในระดับ organic ส่วน Superorganic นั้นถือว่าเป็นระดับอยู่เหนือมนุษย์คอยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์) ในทฤษฎีทางมานุษยวิทยา กฎดังกล่าวจะควบคุมผู้เล่านิทานทำให้นิทานที่เล่าขึ้น มีรูปแบบเดียวกัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัย ๒ ประการ คือ ประการแรก มนุษย์มีลักษณะร่วมในทางสติปัญญาเป็นแบบเดียวกัน และประการที่สอง เทพนิยายดั้งเดิมและแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาตินั้น มนุษย์มีอยู่เหมือนกัน ดังนั้น เมื่อเราอ่านนิทานพื้นบ้านของกลุ่มคนที่เราไม่เคยรู้จัก เราก็มีความรู้สึกยอมรับและเคยชินในสารัตถะ หรือแก่นของเรื่องของนิทานนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะนิทานเหล่านั้นอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือแบบแผนอย่างเดียวกัน^๑

ออลริก อธิบายถึงกฎของเขาว่า ถ้าเราพยายามประมวลความเหมือน คล้าย ทั้งหลายที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน เข้าด้วยกัน นอกจากจะได้ทราบรูปแบบต่าง ๆ ของเทพนิยายกับเทพปรกรณแล้ว เรายังจะได้ศาสตร์ที่มีระบบแบบแผนเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ อย่างกว้างขวางด้วย กฎร่วมกันสำหรับการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นทุกประเภทเรียกได้ว่าเป็นกฎติกคำบรรพ์ของวรรณกรรมพื้นบ้าน (Epic laws of Folk Narrative) มีสาระสำคัญดังนี้^๒

^๑ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาชาติชาวบ้าน, หน้า ๖๖.

^๒ ปรีชา อุยตระกูล, วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลงิ้วรายใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครราชสีมา (กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๒๐๓, ๒๕๒๑) หน้า ๑๒-๑๓, ๖๔-๕๑. อ้างจาก Axel Olrik, "Epic Laws of Folk Narrative," in The Study of Folklore, p. 129-141.

๑. กฎของการเริ่มเรื่องและกฎของการจบเรื่อง (The law of Opening and the law of Closing) วรรณกรรมพื้นบ้านจะไม่นำเข้าสู่เหตุการณ์สำคัญในทันที และไม่จบอย่างกะทันหัน เนื้อเรื่องจะเริ่มจากภาวะที่สงบ ไปสู่เหตุการณ์ที่ตื่นเต้น และในตอนจบเรื่องนั้น เหตุการณ์จะคลี่คลายไปสู่ภาวะปกติก่อนจึงยุติ

๒. กฎแห่งการซ้ำ (The law of Repetition) การซ้ำในเรื่อง มักจะยึดจำนวน ๓ เป็นส่วนมาก ไม่ว่าจะเป็นตัวละครหรือสิ่งของหรือการกระทำ เช่น ชายหนุ่มหลงเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์ถึง ๓ วัน และแต่ละวันก็ฆ่ายักษ์ ๓ ศวินพยายามถึง ๓ หน ที่ได้ภูเขากระจก จำนวน ๓ เป็นจำนวนที่นิยมใช้มากที่สุดเกี่ยวกับการซ้ำ แต่บางทีก็อาจจะยึดจำนวนอื่น ๆ เช่น จำนวน ๔ แทนก็ได้

๓. กฎแห่งตัวละคร ๒ ตัว ใน ๑ ฉาก (The law of Two to a Scene) ในฉากหนึ่ง ๆ ของวรรณกรรมพื้นบ้าน มักจะมีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญอยู่เพียง ๒ ตัว

๔. กฎแห่งการแตกต่างแบบตรงกันข้าม (The law of Contrast) วรรณกรรมพื้นบ้านมักสร้างตัวละคร ที่มีลักษณะแตกต่างกันให้มีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดแบบตรงกันข้าม เช่น บทบาทของคนใจดีกับบทบาทของคนใจร้าย หรือมีคนแข็งแรงกับคนอ่อนแอ เป็นต้น

๕. กฎของฝาแฝด (Laws of Twins) ถ้าฝาแฝดหรือพี่น้องสองคนประสบความทุกข์ยากอยู่ก็มักจะปรองดองกันดี แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ดีขึ้นก็จะเป็นศัตรูกัน บางทีนอกจากจะเป็นฝาแฝดหรือพี่น้องสองคน กฎนี้ยังครอบคลุมไปถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้เคียงกัน เช่น เป็นเพื่อนกันก็ได้ด้วย

๖. ความสำคัญของตำแหน่งต้น และตำแหน่งท้าย (The Importance of Initial and Final Position) ถ้าตัวละครเป็นพี่น้องหลาย ๆ คน วรรณกรรมพื้นบ้านมักกล่าวถึงผู้อาวุโสมากที่สุดก่อน แต่จุดสนใจหรือความสำคัญมักเน้นที่น้องคนสุดท้อง

๗. เรื่องเชิงเดี่ยว (Single-Stranded) โดยมากโครงเรื่องของวรรณกรรมพื้นบ้านไม่มีลักษณะซับซ้อน คำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ ไม่มีการละทิ้งตัวเด่นเดิมผู้ทำหน้าที่ดำเนินเรื่อง

๘. กระสวน (Patterning) ในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องหนึ่ง ๆ มักมีวิธี
 ดำเนินบทบาทของตัวละคร หรือคำพูดที่เป็นแบบเดียวกัน ซ้ำกันอยู่ในเรื่อง
๙. ฉากประทับใจ (Tableaux Scenes) มีการพรรณนาภาพพจน์ที่แสดง
 อารมณ์ สะเทือนใจ เช่น สถานที่สวยงาม หรือฉากการต่อสู้ เช่น วีรบุรุษสู้กับมังกร เป็นต้น
๑๐. เรื่องของความสมเหตุสมผล (Logic) เหตุการณ์ในวรรณกรรมพื้นบ้านมี
 ความสมเหตุสมผลอยู่ในตัวเอง ตามสภาพของเรื่องแต่ละเรื่อง
๑๑. เรื่องของเอกภาพ (Unity of Plot) อนุภาคหรือเหตุการณ์ที่นำมาเล่า
 มีส่วนสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่อย่างเห็นได้ชัด
๑๒. การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว (Concentration on
 a Leading Character) วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีการบรรยายถึงตัวละครเอก และพฤติกรรม
 ของตัวละครเอก เน้นมากกว่าตัวอื่น ๆ อย่างมากมาย

ถึงแม้ว่ากฎศึกษาคำบริพของวรรณกรรมพื้นบ้านของเอกซิล ออลริค ได้กำหนดขึ้น
 จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านของยุโรปก็ตาม แต่ก็มิได้มีผู้นำเอากฎนี้มาใช้วิเคราะห์โครง
 สร้างของวรรณกรรมพื้นบ้านของไทย เช่น งานวิจัยของ ปรีชา อุยตระกูล เรื่อง "วรรณกรรม
 พื้นบ้านจาก ตำบลรังกาใหญ่ อำเภอกมลาไสย จังหวัดนครราชสีมา" ได้นำเอากฎนี้มาใช้
 วิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมพื้นบ้านที่รวบรวมได้ และงานวิจัยของ จารุวรรณ
 ธรรมวัตร และคณะ ก็ได้นำเอากฎนี้มาใช้วิเคราะห์โครงสร้างของนิทานชาวบ้านอีสานจาก
 สามหมู่บ้าน^๑ ผลการวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมพื้นบ้านจากงานวิจัยทั้งสองเรื่อง
 นี้ สรุปผลได้ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ กฎศึกษาคำบริพของวรรณกรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่มีลักษณะ
 สอดคล้องกับวรรณกรรมพื้นบ้าน และนิทานชาวบ้าน

---

^๑ จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ, วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน
 (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์จินตวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๙.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเอากฎศึกษาคำบรรพ์ของวรรณกรรมพื้นบ้าน (Epic laws of Folk Narrative) ของ เอกซิล ออลริก (Axel Olrik) มาใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าไม้ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อที่ว่าวรรณกรรมพื้นบ้านที่ผู้วิจัยรวบรวมได้นี้มีความสอดคล้องและมีลักษณะร่วมกับกฎศึกษาคำบรรพ์ของวรรณกรรมพื้นบ้านเพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้าน

ก. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

ประภทศำรำ

กุหลาบ มัลลิกะมาส^๑ ได้เสนอคุณค่าของคติชาวบ้านไว้ในหนังสือ "คติชาวบ้าน" ว่า การศึกษาคติชาวบ้านช่วยให้ผู้ศึกษารู้จักและเข้าใจสภาพของชีวิต และวัฒนธรรมของมนุษย์โดยทั่วไปได้ดีขึ้น เป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจและสอนหลักปฏิบัติแก่คนในสังคม ช่วยในการศึกษาสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นเครื่องให้ความบันเทิง กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้รวบรวมคติชาวบ้านจากท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ บท บทแรกเป็นคติชาวบ้าน กล่าวถึงบทกล่อมเด็ก บทปลอบเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงชาวบ้าน ปริศนา ความเชื่อ คำให้พร และสำนวนไทย บทที่สองเป็นนิทานชาวบ้าน กล่าวถึง ลักษณะนิทานชาวบ้าน การแบ่งนิทานชาวบ้านเป็นประเภทต่าง ๆ ลักษณะเนื้อเรื่องนิทานชาวบ้าน การเก็บคติชาวบ้านและนิทานชาวบ้าน ตอนท้ายของหนังสือเป็นตัวอย่างการแบ่งประเภทนิทานตามแบบ

---

^๑กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวบ้าน,

เจือ สตะเวทิน^๑ ได้เรียบเรียงหนังสือชื่อ "คติชาวบ้านไทย" เพื่อให้ผู้สนใจ
ในวิชาการแขนงนี้ได้ศึกษา เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ กล่าวถึง ความหมายของคติชาวบ้าน
การศึกษาคติชาวบ้านในประเทศไทยและต่างประเทศ วิธีศึกษาคติชาวบ้าน นอกจากนี้ยัง
กล่าวถึง คติชาวบ้านประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อของชาวบ้าน การบำเพ็ญชีวิตของ
ชาวบ้าน นิทานพื้นบ้าน พื้นเมือง เพลงพื้นเมือง การเล่นพักผ่อนหย่อนใจและมหรสพ การ
ทำมาหากินของชาวบ้าน คำประจำท้องถิ่น สุภาษิต คำพังเพย คำอวยพร และศิลปะพื้นบ้าน
พื้นเมือง

กิ่งแก้ว อัครถาวร^๒ ได้รวบรวมข้อเขียนแนะนำเนื้อหาวิชาคติชนวิทยา ได้แก่
นิทานพื้นเมือง สุภาษิตคำพังเพยของไทย การละเล่นของไทย ความเชื่อประเพณี แง่คิด
วิจารณ์ต่าง ๆ เช่น แง่คิดจากนิทานเปรียบเทียบ แบบเรื่องพญากงพญาพาน แบบเรื่อง
นางสิบสอง แง่คิดจากนิทาน แง่คิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ตอนสุดท้ายเป็น
การรวบรวมและเรียบเรียงการเผยแพร่นิทานไทยในวงการภาษาหนังสือ วิเคราะห์เพลง
ต่อสู้อะและประท้วง เพลงปลุกใจ

บุปผา ทวีสุข^๓ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "คติชาวบ้าน" เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับ
ผู้ที่มุ่งศึกษาวินยาศติชาวบ้าน โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท บทแรก กล่าวถึงความรู้ทั่วไป
เกี่ยวกับคติชาวบ้าน บทที่สอง กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี
ปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมต่างกัน คติชาวบ้านของแต่ละภาค บทที่สาม กล่าวถึงการรวบรวมข้อมูล
ประเภทของข้อมูล เทคนิคการเก็บข้อมูล คุณสมบัติของผู้เก็บข้อมูล ปัญหาที่พบในการเก็บข้อมูล

^๑เจือ สตะเวทิน, คติชาวบ้านไทย ภาษาไทยอุดมศึกษา เล่ม ๓,

^๒กิ่งแก้ว อัครถาวร, คติชนวิทยา,

^๓บุปผา ทวีสุข, คติชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐)

บทที่สี่ กล่าวถึง การจัดประเภทของคติชาวบ้าน บทที่ห้า กล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละประเภท

ประมวล ดัดคินสัน^๑ ได้ศึกษาคติชนชาวบ้านในด้านมานุษยวิทยา โดยกล่าวถึง คติชนชาวบ้านตามความหมายทางมานุษย-สังคมวิทยา คติชนชาวบ้านในด้านภาษา คติชนชาวบ้านในด้านความเชื่อถือสืบต่อกันมา คติชนชาวบ้านในด้านพิธีกรรม คติชนชาวบ้านในด้านศาสนา คติชนชาวบ้านในด้านศิลปหัตถกรรม การประยุกต์เข้าสู่ชีวิตประจำวัน

ธวัช ปุณโณทก^๒ ได้ศึกษาเรื่องวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะวรรณกรรมอีสาน ข้อแตกต่างระหว่างวรรณกรรมอีสานกับวรรณกรรมภาคกลาง อักษรโบราณอีสาน วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมนิทาน ซึ่งผู้รวบรวมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณกรรมแต่ละประเภท เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี^๓ ได้รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือชื่อ "หลักและแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยา" กล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคติชนวิทยา ข้อมูลประเภทต่าง ๆ ทางคติชนวิทยา ข้อมูลทางคติชนวิทยาที่ควรแก่การเก็บรวบรวม หลักการและแนวทางปฏิบัติในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยา นอกจากนี้เมื่อจบเนื้อหาในแต่ละตอนจะมีกิจกรรมเสนอแนะกล่าวไว้ตอนท้าย หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียนการสอนในวิชาคติชนวิทยา

^๑ประมวล ดัดคินสัน, คติชนชาวบ้าน การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา,

^๒ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน (กรุงเทพฯ : โอเคียนส์โตร์, ๒๕๒๒)

^๓วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี, หลักและแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลคติชนวิทยา (นครศรีธรรมราช : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๔)

ประเภทงานวิจัย

กิ่งแก้ว อัทธการ^๑ ได้รวบรวมและศึกษาวรรณกรรมจากหมู่บ้านในตำบลนาป่า อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษารวบรวมวรรณกรรมจากหมู่บ้าน ใน วิเคราะห์โครงเรื่องว่ามีผลสะท้อนต่อการดำรงชีวิต เกี่ยวข้องกับศาสนา การจัดระเบียบ และจรรยาบรรณของสังคม วรรณกรรมที่รวบรวมได้มี ๕ ประเภท คือ นิทาน นิยาย ประวัติน่า และมหากาพย์

จารุณี กองพลพรหม^๒ ได้รวบรวมคติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อพิจารณาศึกษาคุณค่าของคติชาวบ้านที่รวบรวมได้ ข้อมูลประกอบด้วย เพลงกล่อมเด็ก เพลงหยอกเด็ก ผญา ขะลำ และนิทาน ผู้วิจัยได้แบ่งนิทานออกตามรูปแบบ ประกอบด้วยนิทานเรื่องสัตว์ นิทานคติ นิทานมุขตลก มุขตลกหยาบไล่นิ มุขตลกนักบวช มุขตลกเจ้าปัญญา และนิทานทรงเครื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความหมายและศึกษาคูณค่าของเนื้อเรื่อง ถ้อยคำสำนวนที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทั้งในด้านศีลธรรม วิถีดำเนินชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี ผลการวิจัยพบว่า คติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่ามีคุณค่าด้านปรัชญาสุนทรียะ และจริยศาสตร์ อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นจินตนาการ ความเป็นอยู่ คตินิยม และมาตรฐานสังคมของชาวบ้านเมืองเก่า

ประจักษ์ สายแสง^๓ ศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย นิทาน นิยาย ประวัติน่า และเพลง จากการวิเคราะห์

^๑กิ่งแก้ว อัทธการ, วรรณกรรมจากบ้านใน,

^๒จารุณี กองพลพรหม, "คุณค่าคติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่า" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖)

^๓ประจักษ์ สายแสง, "วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๗)

วรรณกรรมปรากฏว่า วรรณกรรมมีบทบาทในการชี้ให้เห็นคตินิยมของสังคม ให้แนวปฏิบัติด้านต่าง ๆ ที่มีโครงสร้างทางลัทธิคตินิยมมีบทบาทในการผูกมาตรฐานของจริยธรรมในสังคม ส่วนทุกขสังโยชน์ในวรรณกรรมนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงความจริงในชีวิต นอกจากนี้ก็ปรัชญาและสุนทรียะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงจินตนาการ ความเป็นอยู่ คตินิยม และมาตรฐานทางสังคมของประชาชนในตำบลศรีศรีรามาศ

ชำนาญ รอดเหตุภัย^๑ ได้ศึกษาวรรณกรรมไทยลือ จากตำบลหย่วน อำเภอยะรัง จังหวัดเขียงราย ผู้ศึกษาได้แบ่งนิทานที่รวบรวมได้ออกเป็น ๖ ประเภท คือ นิทานคติ นิทานทรงเครื่อง นิทานปริศนา นิยาย นิทานเรื่องผี และนิทานมุขตลก ผลการศึกษาพบว่านิทานที่รวบรวมได้แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยลือหลายด้าน เช่น ลักษณะของภาษา ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป ความเชื่อและการนับถือศาสนา เป็นต้น นิทานหลายเรื่องมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทย เรื่องชาตกในพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมของต่างชาติ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมของชาติเพื่อนบ้าน ซึ่งมีต่อวรรณกรรมไทย

จันทร์ศรี สุปัญญากร^๒ ศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลทรงคนอง อำเภอยะรัง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่าจุดมุ่งหมายสำคัญที่แฝงอยู่ในการเล่านิทาน นอกจากให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว นิทานยังให้ข้อคิดและคติ จัดเป็นกลวิธีในการอบรม ลูกหลานของชาวบ้าน นอกจากนี้นิทานยังแสดงแนวคิด มาตรฐาน และแนวปฏิบัติตน ในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันอีกด้วย

---

^๑ชำนาญ รอดเหตุภัย, วรรณกรรมไทยลือ (กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๕๘, ๒๕๑๘)

^๒จันทร์ศรี สุปัญญากร, "วรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลทรงคนอง อำเภอยะรัง จังหวัดสมุทรปราการ" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๗)

ปราณี ขวัญแก้ว^๑ ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีชาวบ้านจาก "นุดคำ" ตำบลร้อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเลือกศึกษา เรื่องพระรถ เมรี หอยสังข์ และ วันคาร ศึกษาวิเคราะห์ตามแนวการวิจัยวรรณคดี แล้ว เปรียบเทียบกับวรรณคดีหลัก ปรากฏว่า ลักษณะคำประพันธ์วรรณคดีชาวบ้านส่วนใหญ่แต่งโดยใช้กาพย์ยานี กาพย์จับัง กาพย์สุรางคนางค์ แนวคิดของเรื่องจะเกี่ยวข้องกับหลักพุทธศาสนา

ศรีสุตา เอื้อนครินทร์^๒ ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย วรรณกรรมที่รวบรวมนั้น เป็นนิทานซึ่งจัดแบ่งออกได้ เป็น ๖ ประเภท คือ นิทานทรงเครื่อง ประวัติ นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ นิยาย และมุขตลก นิทานบางเรื่องได้รับอิทธิพลมาจากชาดก นอกจากนี้นิทานของชาวผู้ไทย ยังแสดงสภาพความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยหลายด้าน เช่น ขนบประเพณี ความเป็นอยู่ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว การปกครอง ค่านิยม ฯลฯ

ปรีชา อุยตระกูล^๓ รวบรวมและศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังかいใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา รวบรวมนิทานและจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ นิทานทรงเครื่อง ประวัติ นิยาย นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ และนิทานมุขตลก ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรม

^๑ปราณี ขวัญแก้ว, "วรรณคดีชาวบ้านจากนุดคำ ตำบลร้อนพิบูลย์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๗)。

^๒ศรีสุตา เอื้อนครินทร์, "วรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทยตำบลเรณู จังหวัดนครพนม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐)

^๓ปรีชา อุยตระกูล, "วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังかいใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐)

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

โลกทรรศน์เกี่ยวกับมนุษย์ ได้แก่ ผู้หญิงต้องรักษาวลสงวนตัว ยกย่องผู้มีอาวุโสและผู้มีสติปัญญา การเลือกคู่ครองต้องเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ สามีต้องเป็นผู้นำครอบครัว นิยมความจริงใจตรงไปตรงมา ฯลฯ โลกทรรศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ ได้แก่ ธรรมชาติผู้ทั้งคุณและโทษ ธรรมชาติมีชีวิตมีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่และธรรมชาติเกี่ยวข้องกับวิญญาณ ฯลฯ โลกทรรศน์เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ เชื่อเรื่องโชคกลาง คาถาอาคมและของขลัง เชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ และมนุษย์สามารถติดต่อกับดวงวิญญาณเหล่านี้ได้ ถือว่าศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสร้างสรรค์ความดี ฯลฯ

นคร พันธุ์รงค์^๑ ได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นสุโขทัย และบริเวณโดยรอบ เป็นการรวบรวมนิทานทางด้านต่าง ๆ ในเขต ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ พิจิตร ตาก และจังหวัดนครสวรรค์ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรม สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนแถบนี้ ในการรวบรวมครั้งนี้มิได้วิเคราะห์และจัดประเภทของนิทานพื้นบ้าน

นคร พันธุ์รงค์^๒ ได้รวบรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ศึกษาได้รวบรวมและจัดประเภทของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เมืองทุ่งยั้งออกได้เป็น นิทาน เพลงชาวบ้าน เพลงหมอลำเด็ก เพลงที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นเมือง การละเล่นพื้นบ้าน ความเชื่อ ปรัชญาคำทาย คำสุภาษิตและคำอื่น ๆ

---

^๑นคร พันธุ์รงค์, นิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นสุโขทัย และบริเวณโดยรอบ
พิษณุโลก : ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๒)

^๒นคร พันธุ์รงค์, วัฒนธรรมพื้นบ้านเมืองทุ่งยั้ง (พิษณุโลก : ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๒)

ยุพดี จรรย์ยานนท์^๑ ศึกษานิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นนิทาน แล้วนำมาแบ่งตามสารัตถะตามระบบตรรกะของ สตีธ ทอมสัน (Stith Thompson) ผลการศึกษาพบว่า นิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ ได้แสดงให้เห็นสภาพชีวิตของสังคมเกษตรกร ค่านิยมทางสังคมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา และมีความเชื่อทางไสยศาสตร์

สุริยา คงประเสริฐ^๒ ศึกษาวรรณกรรมไทยรามัญตำบลคลองตาคุด อำเภอโศธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นการรวบรวมจำแนกประเภทและวิเคราะห์วรรณกรรมไทยรามัญวรรณกรรมที่รวบรวมได้ จำแนกออกเป็น นิยาย นิทานมุขตลก นิทานเรื่องสัตว์ นิทานคติ นิทานทรงเครื่อง นิทานอิงประวัติ ผลจากการวิเคราะห์ปรากฏว่าวรรณกรรมเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยรามัญหลายประการ เช่น การใช้ถ้อยคำภาษา แนวคิด ความเชื่อ ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบว่าวรรณกรรม ตำบลคลองตาคุดส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากชาดก บางเรื่องมีเนื้อเรื่องคล้ายกับวรรณคดีไทย และบางเรื่องคล้ายกับนิทานพื้นบ้านในภาคอื่น

เรไร สิบสุข และคณะ^๓ ได้รวบรวมและวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงคำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี วรรณกรรมที่รวบรวมได้แบ่งเป็น นิทาน เพลงขับและเพลงกล่อมเด็ก

---

^๑ยุพดี จรรย์ยานนท์, "การศึกษานิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒)

^๒สุริยา คงประเสริฐ, "วรรณกรรมไทยรามัญตำบลคลองตาคุด อำเภอโศธาราม จังหวัดราชบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒)

^๓เรไร สิบสุข, สุขสมาน ยอดแก้ว และรัชฎาพรพรณ เศรษฐวัฒน์, วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงคำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (เพชรบุรี : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูเพชรบุรี, ๒๕๒๓)

ปริศนาความหมาย ข้อห้ามคำสอน สุภาษิต จากการศึกษาพบว่า ประวัติของกลุ่มคนที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นสอดคล้องกับในตำนานและพงศาวดาร ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อในเรื่องผี โดยเฉพาะ "แกน" ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุด ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อเพื่อกตัญญู ชยัน และมีหลักในการทำงานที่เป็นประชาธิปไตย ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่าง เช่น พิธีเสนเฮือน พิธีน้ำตงลงขวาง เป็นต้น

ศิริพร ลีตะฐาน^๑ ได้ศึกษาเรื่องทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน โดยกล่าวถึงความสำคัญของนิทาน ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน ทฤษฎีแหล่งกำเนิดของนิทาน ทฤษฎีวิวัฒนาการของรูปแบบ ทฤษฎีการถ่ายทอดนิทาน ลักษณะของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งสรุปได้ว่านิทานเป็นสิ่งบันเทิงใจที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อนิทานแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากของเดิม ทั้งนี้เพราะนิทานมักสืบทอดกันด้วยวาจา เรื่องราวจึงไม่คงที่ นอกจากนี้สภาพวัฒนธรรมที่รับนิทานนั้น ๆ ก็มีส่วนทำให้เนื้อเรื่องของนิทานเปลี่ยนไปจากเดิม

อุดม หนูทอง^๒ ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ผลการศึกษาพบว่า นิทานประโลมโลกส่วนใหญ่ไม่ทราบผู้แต่ง ระยะเวลาที่แต่งราวรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อใช้เป็นหนังสือสวด เพื่อความบันเทิง และหวังจะได้านิสงค์จากการแต่งหนังสือ นิทานประโลมโลกจะแฝงแนวคิดที่เป็นประโยชน์ และสะท้อนให้เห็นความเป็นไปของสังคมยุคก่อน เรื่องที่นำมาแต่งเป็นนิทานประโลมโลกนั้น ได้เค้ามาจากปัญญาสชาดกบ้าง แต่งขึ้นเองบ้าง หรือแต่งจากนิทานท้องถิ่น แต่เกือบทุกเรื่องจะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา

---

^๑ศิริพร ลีตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓)

^๒อุดม หนูทอง, วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก (สงขลา : โครงการศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, ม.ป.ป.)

มากที่สุด และส่วนใหญ่แต่งเป็นกาพย์

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากต่างประเทศ

ในต่างประเทศได้มีผู้สนใจค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับคติชนวิทยา ทั้งทฤษฎีและงานวิจัยอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีที่สำคัญ ๆ ดังนี้

ประเภทคำรา

สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson)^{*} ได้ศึกษาคติชนวิทยาโดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านออกเป็น ๔ วิธี คือ แบ่งนิทานตามเขตพื้นที่ (Area) แบ่งตามรูปแบบของนิทาน (Form) แบ่งตามแบบเรื่องของนิทาน (Type) และแบ่งตามอนุภาคของนิทาน (Motif) โดยเฉพาะการแบ่งนิทานตามรูปแบบของนิทานนั้น ยังได้จำแนกออกเป็นเทพนิยาย (Fairy tale) เนื้อเรื่องประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ อภินิหาร เป็นเรื่องค่อนข้างยาว นิยาย (Local Legend) เนื้อเรื่องอ้างอิงถึงสถานที่และบุคคลที่มีจริง เป็นเรื่องที่มีผู้เล่าอ้างว่าจริง ตำนาน (Myth) เนื้อเรื่องกล่าวถึงความเชื่อของธรรมชาติคน และสัตว์ นิทานเรื่องสัตว์ (Animal tale) ตัวเอกของเรื่องเป็นสัตว์ที่มีพฤติกรรมเหมือนคน และประเภทสุดท้ายคือนิทานมุขตลก (Jest)

ริชาร์ด เอ็ม คอว์สัน (Richard M. Dorson)^๒ ได้รวบรวมบทความจากการสัมมนาทางด้านคติชนวิทยา ซึ่งเสนอโดยนักคติชนวิทยาจากทวีปต่าง ๆ ได้แก่ ทวีปยุโรป

---

^{*}Stith Thompson, The Folktale (New York : Holt Rinehart and Winston, Inc., 1946)

^๒Richard M. Dorson, Folklore Research Around the World (Indiana : Indiana University press, 1961)

อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ เอเชีย ออสเตรเลีย และแอฟริกา จุดมุ่งหมายของการรวบรวมก็เพื่อให้รู้ถึงความเคลื่อนไหวและความสำเร็จในบทบาทและงานวิจัย ด้านคติชนวิทยาในส่วนต่าง ๆ ของโลก

เจ รัสเซลล์ และ ยอร์จ ทับบิว บอสเวลล์ (J. Russell and George W. Boswell)^๑ ได้ศึกษารวบรวมคติชนวิทยาและแบ่งประเภทของคติชนวิทยาออกเป็น ๔ ประเภท คือ ประเภทแรก เป็นพวกการแสดง (Action) ได้แก่ การร้องเพลง เต้นรำ ประเภทที่สอง เป็นพวกความรู้ความคิดเห็น (Science) ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญาชาวบ้าน ความคิด วิทยุณาน ภูติผีปิศาจ ประเภทที่สาม เป็นพวกวรรณศิลป์ (Linguistics) ได้แก่ คำพูด ภาษาถิ่น ภาษิต ประเภทที่สี่ เป็นพวกวรรณคดี (Literature) ได้แก่ นิทาน คำานาน ละคร เพลง

อาแลน ดันดิส (Alan Dundes)^๒ ได้รวบรวมทฤษฎีทางคติชนวิทยา เสนอแนวพิจารณาข้อมูลทางคติชนวิทยาในเรื่องของกำเนิด ความหมาย รูปแบบ การถ่ายทอด และบทบาทจากวิธีการศึกษาของนักคติชนวิทยารุ่นก่อน ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์กับวิชาการสาขาต่าง ๆ ทฤษฎีและหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ๆ ที่กล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ เช่น กฎติกค้ำบรรพ์ เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน (Epic Laws of Folk Narrative) ของ Axel Olrik

---

^๑J. Russell and George W. Boswell, Fundamental of Folk Literature (The Netherland : Anthropological Publication, 1962)

^๒Alan Dundes, The Study of Folklore (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1965)

ประเภทงานวิจัย

จูดิท แอน เฮกส์ (Judith Ann Hakes)^๑ ได้ศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมทางสังคมในนิทานพื้นบ้านของ Teton Sioux มีจุดประสงค์เพื่อสำรวจเนื้อเรื่องของนิทานและผลสะท้อนของนิทานที่มีต่อวัฒนธรรมทางด้านสังคมของพวกเขา Teton Sioux โดยรวบรวมนิทานพื้นบ้านพวก Teton จำนวน ๑๗๘ เรื่อง เป็นเรื่องที่เป็นจริง ๗๗ เรื่อง ไม่เป็นจริง ๑๐๑ เรื่อง และยังแบ่งนิทานทั้ง ๑๗๘ เรื่อง ออกเป็น ๘ กลุ่ม ตามหลักของวัฒนธรรมทางสังคม ได้แก่ คำที่ใช้เรียกล่าดับญาติ พฤติกรรมของญาติ พี่น้อง วัฏจักรของชีวิตการปกครองในกลุ่ม สังคม ความดีที่เป็นอุดมคติ กริยามารยาท และการล่าสัตว์ เมื่อแบ่งแล้วพบว่า นิทานที่เกี่ยวกับการล่าดับญาติพบบ่อยที่สุด นอกจากนี้นิทานพื้นบ้านของพวกเขา Teton Sioux สะท้อนวัฒนธรรมทางสังคมโดยเฉพาะนิทานที่ไม่เป็นความจริงจะสะท้อนองค์ประกอบของวัฒนธรรมทางสังคมได้มากกว่านิทานที่เป็นเรื่องจริง

พอลลี่ สจวต ดีเมอร์ (Polly Stewart Deemer)^๒ ได้ศึกษารูปแบบในตำนานอังกฤษ-อเมริกัน เพื่อวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดเป็นรูปแบบของตำนานอังกฤษ-อเมริกัน โดยศึกษาจากตำนาน ๒๔ เล่ม แต่ละเล่มมีความยาวประมาณ ๒๐๐-๓๒๕๐ คำ ใช้ผู้เล่าเป็นหญิง ๑๑ คน ชาย ๑๐ คน อายุตั้งแต่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จนถึงอายุ ๗๐ ปี ผู้เล่ามีอาชีพต่างกัน และมาจากสถานที่ต่าง ๆ แต่ผู้เล่าทั้งหมดก็อยู่ในสังคม

---

^๑Judith Ann Hakes, "Element of Social Culture in Teton Sioux Folktales" Dissertation Abstracts International Vol.35 No. 4 (October 1974) : 2146-A

^๒Polly Stewart Deemer, "Style in The Anglo-American Legend" Dissertation Abstracts International Vol.36 No. 7 (Januaury 1976) : 4660-A

ที่เป็นอังกฤษ-อเมริกัน ขอบเขตการสำรวจของการกำหนดรูปแบบของตำนาน แบ่งออกเป็น ๓ ชนิดใหญ่ ๆ คือ ความหมายและไวยากรณ์ วรรณคดี และตำนานพื้นบ้าน ผลการสำรวจและศึกษาทำให้ทราบว่าผู้เล่าตำนานอังกฤษ-อเมริกัน เลือกใช้ส่วนน้อยค่าง่าย ๆ และไม่กำหนดให้ชัดเจน มักเสี่ยงการใช้คำเปรียบเทียบ การใช้สุภาษิต และลักษณะเด่นทางโครงสร้างภายนอก วิธีการดังกล่าวนี้เป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดรูปแบบของตำนาน

ชาร์ล วิลเลียม ซุลลิแวน (Charles William Sullivan)^๑ ได้ศึกษาอิทธิพลของเทพนิยายและตำนานของพวก Celt ที่มีต่อจินตนิยายสมัยใหม่ สรุปผลการศึกษาได้ว่า นักเขียนจินตนิยายสมัยปัจจุบันทั้งของอังกฤษ และอเมริกา เช่น Evangeline Walton, Kenneth Morris และ Lloyd Alexander ใช้เนื้อหาจากเทพนิยายและตำนานของ Celt นำมาเขียนใหม่โดยผสมผสานกับพื้นฐานของต้นกำเนิดจาก Celt นอกจากนี้ นักเขียนยังนำนิทานของ Celt มาช่วยสร้างบรรยากาศทางด้านสาระ เขาใช้ตัวละคร และฉากที่สำคัญจากนิทาน เพื่อสร้างฉากซึ่งผู้อ่านสามารถรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมบางอย่างได้ การนำเอาเทพนิยายและตำนานของ Celt มาใช้สร้างบรรยากาศนี้ไม่เป็นของใหม่เลย แม้แต่นิยายรักหลาย ๆ เรื่อง ที่แต่งในสมัย อาร์เทอร์ (Arthur) ก็นำวิธีการนี้มาใช้ ยิ่งกว่านั้นนักเขียนปัจจุบัน ใช้เทพนิยายและตำนานของ Celt เพื่อกระตุ้นความน่าพิศวง และเพื่อสอนทัศนคติทางวัฒนธรรม และทางบุคคล

---

^๑Charles William Sullivan, "The Influence of Celtic Myth and Legend on Modern Imaginative Fiction" Dissertation Abstracts International Vol. 37 No. 9 (March 1977) : 5979-A

ชาร์ล สโนว์ กัทรี (Charles Snow Guthrie)^๑ ศึกษาคติชนวิทยาของ รัฐเคนตักกี เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการจัดโปรแกรมภาษาอังกฤษ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และเพื่อสำรวจครูที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเกี่ยวกับความรู้ และทัศนคติในวิชาคติชน วิทยา ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม ๒ ชุด ชุดแรกสอบถามครูหัวหน้าภาควิชาภาษาอังกฤษ ใน โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนโปรแกรมเลือกภาษาอังกฤษ จำนวน ๓๐ คน ผลสรุปว่าครู จำนวน ๔๐ % ตอบว่าโรงเรียนเปิดสอนวิชาคติชนวิทยา ครู ๖๐ % ตอบว่า คติชนของ รัฐเคนตักกีมีคุณค่า ครูส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนวิชาคติชนวิทยาเลย ส่วนแบบสอบถามอีกชุดหนึ่ง นั้น ผู้วิจัยได้ส่งไปยังวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในรัฐเคนตักกี ที่เปิดสอนภาษาอังกฤษในระดับ ประกาศนียบัตร ปรากฏผลว่ามี ๗ แห่ง เปิดสอนวิชาที่เกี่ยวกับคติชนวิทยา ๑ วิชา หรือมากกว่า สำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตร อีก ๓ แห่ง เปิดสอนระดับ บัณฑิตวิทยาลัย และอีก ๑ แห่ง เปิดสอนเป็นวิชาโท ในระดับอนุปริญญาสำหรับนักศึกษา ผักหักครุ สำหรับข้อมูลทางคติชนที่ผู้วิจัยรวบรวมนั้น ประกอบด้วย เทพนิยาย ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน คำคล้องจอง (rhymes) ภาษิต คำคม (tongue-twisters) และปริศนา

เฮซิล จีน วริงเกิลเวิร์ท (Hazel Jean Wrigglesworth)^๒ ศึกษาบรรยาย โวหารแบบพื้นบ้านในนิทานพื้นบ้านในภาษา Ilianen Manobo การวิจัยครั้งนี้ มีจุด ประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อศึกษาส่วนที่ทำให้ผู้ฟังสนใจ ซึ่งใช้ในการเล่านิทานพื้นบ้าน

^๑Charles Snow Guthrie, "A Study of Kentucky Folklore as a Resourse for High School English Programs of The State" Dissertation Abstracts International Vol.37 No.9 (March 1977) : 5978-A

^๒Hazel Jean Wrigglesworth, "Folk Rhetoric in The Narration of Ilianen Manoko Folktales" Dissertation Abstracts International Vol. 39 No. 9 (March 1979) : 5658-A

ของเผ่า Monobo และเพื่อสำรวจดูปฏิกริยาของผู้ฟังที่มีคหิสอนใจในนิทานพื้นบ้าน วิธีการวิจัยใช้การสัมภาษณ์และบันทึกเสียง ผู้ที่รู้เรื่องของเผ่านี้อย่างชำนาญ ๒ คน และหลักฐานข้อมูลทางนิทานพื้นบ้านอีก ๒๐๐๐ หน้า และเลือกจากนิทานที่ได้มีผู้บันทึกไว้ ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลที่รวมถึงวัฒนธรรมของชาว Monobo การขยายชาติพันธุ์ มีการอภิปรายเพื่อจำแนกประเภทของนิทานที่เล่าออกเป็นชนิดย่อย ผลจากการวิจัยทำให้เกิดความเข้าใจว่า ส่วนวนภาษาที่ใช้ในนิทานย่อมแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของเผ่า Monobo นิทานมีบทบาทสำคัญต่อสังคม Ilianen Monobo เพราะเป็นเครื่องบันเทิงอารมณ์ และเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นค่านิยมและจริยธรรม

แจนิซ ลินน์ สตอคการ์ด (Janice Lynn Stockard)^๑ ได้ศึกษาบทบาทของสตรีอเมริกันผิวดำในนิทานพื้นบ้าน โดยเน้นที่การศึกษาความสัมพันธ์ของการบอกลักษณะและการตีความ โดยปกติตัวละครที่เป็นสตรีผิวดำมักไม่ค่อยกล่าวถึงหรือมีบทบาทสำคัญในนิทานพื้นบ้านของอเมริกันเลย ฉะนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงศึกษาลักษณะและอภิปรายถึงนิทานพื้นบ้านที่มีสตรีผิวดำเป็นตัวเอก การศึกษารุ่นนี้ใช้หลักเกณฑ์ทางวิชามานุษยวิทยา, ภาษาอังกฤษ, ประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยา ใช้นิทานพื้นบ้าน ๖๑ เรื่อง ขบวนการนี้ทำตามวิธีการบอกลักษณะและการตีความหมาย ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์ทางคติชนที่ใหม่ที่สุด นิทานพื้นบ้านทั้ง ๖๑ เรื่อง ได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือนิทานที่เกี่ยวกับครอบครัว และนิทานที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งมีสตรีผิวดำเป็นตัวเอก ในแต่ละประเภทได้บอกลักษณะชนิดของพฤติกรรมหรือบทบาทและอภิปรายเนื้อหาที่กิจกรรมหรือบุคลิกตัวละคร ซึ่งสามารถบันทึกเป็นหลักฐานได้ ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าภาพพจน์ของสตรีผิวดำในรุ่นก่อนประกอบด้วยองค์ประกอบทาง

---

^๑Janice Lynn Stockard, "The Role of The American Black Woman in Folktales : An Interdisciplinary Study of Identification and Interpretation" Dissertation Abstracts International Vol. 41 No. 03 (September 1980) : 1166-A

วัฒนธรรมสังคมมากกว่าที่ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ เพราะสตรีผิวดำเป็นตัวละครเอกในนิทานพื้นบ้าน การแสดงภาพพจน์ทั้งด้านขนบธรรมเนียม และไม่ใช่ขนบธรรมเนียม ทำให้เกิดรูปแบบนิทานที่สนุกเช่นเดียวกับนิทานที่มีผู้ชายเป็นตัวเอก

เวเลซ เฮย์ รันซัม (Velez Hayes Ransom)^๑ ได้ศึกษาการถ่ายโยงระหว่างชีวิตในสมัยก่อนและสมัยใหม่ของชาวแอลสกา แแถบอาร์คติกตะวันตกเฉียงเหนือ ที่ปรากฏอยู่ในคติชนและตำนาน สาเหตุของการวิจัยครั้งนี้ก็คือ การขาดความรู้ในเรื่องการถ่ายโยงระหว่างวิถีชีวิตในสมัยก่อนและสมัยใหม่ของชาวเอสกีโม ที่อยู่ทางอาร์คติกตะวันตกเฉียงเหนือ จึงเป็นเหตุให้ประชาชนไม่สามารถปรับตัวในสังคมได้อย่างเหมาะสม ในการศึกษาได้ใช้วิธี "การปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกันโดยใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อ" (Symbolic interactionism) ใช้เวลาศึกษาในแถบตะวันตกเฉียงเหนือของอาร์คติกเป็นเวลาถึง ๓ ปี ได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยใช้การสัมภาษณ์และบันทึกเสียง ผลการวิจัยปรากฏว่า ปรัชญาสาขาสามัญนิยม (Realism) และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมคือการติดต่อกับกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ถึงชีวิตของชาวเอสกีโมในแถบตะวันตกเฉียงเหนือของอาร์คติก แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลของวิถีชีวิตสมัยใหม่อยู่บ้าง แต่ค่านิยมในอดีตก็ยังคงมีอยู่

เกรแฮม สตีเฟนส์ แคช (Graham Stephens Kash)^๒ ได้วิเคราะห์

---

^๑Velez Hayes Ransom, "Transitions between Traditional and Modern Life as shown through Alaska Northwest Arctic Folklore and Legends" Dissertation Abstracts International Vol.41 No.03 (September 1980) : 1166-A

^๒Graham Stephens Kash, "Humorous Folk Ballads in America : Themes and Techniques" Dissertation Abstracts International Vol.41 No. 06 (December 1980) : 2718-A

บทเพลงพื้นบ้านที่มีสำนวน ชวนหัวของอเมริกา โดยมุ่งศึกษาแก่นของเรื่องและเทคนิค จากการรวบรวมบทเพลงพื้นบ้านที่มีสำนวนชวนหัวนี้ ได้อาศัยพื้นฐานทางศาสนา อาชีพ และชาติพันธุ์ บทเพลงเหล่านี้ได้นำมาศึกษาถึงแก่นของเรื่อง เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญ และวิธีการที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน วิธีการศึกษานั้นผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์โดยกล่าวถึงชื่อบทเพลง ใจความสำคัญ โครงเรื่องการใช้ภาษา เป้าหมายของเรื่อง และรายละเอียดอื่น จากนั้นนำบทเพลงมาเปรียบเทียบวิธีการที่ทำให้เรื่องตลก แล้วนำความคิดมาผสมผสานกันสร้างเป็นทฤษฎีของอารมณ์ขัน ซึ่งประกอบด้วยความเหนือกว่า ซึ่งเป็นการกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ให้มากกว่าเกณฑ์ปกติ ความไม่กลมกลืนกัน และการผ่อนคลายความตึงเครียด ผลการศึกษาสรุปได้ว่า บทเพลงแต่ละเพลงจะเหมือนกันและแตกต่างกันในบางลักษณะ ส่วนมากเนื้อหาของบทเพลงมักกล่าวถึง ความรัก ความโลภ ความฉลาด และภูมิประเทศที่ห่างไกล

บรุนไฮด์ อลิซ-มาร์เซลลา เบย์บูค (Brunhilde Alice-Marcella Biebuyck)^๑ ได้ศึกษาและวิจัยนิทานของ Nkundo Mongo โดยวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับเนื้อเรื่องของนิทานจำนวน ๒๖๐ เรื่อง ของเผ่า Nkundo Mongo ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเซียร์ (Zsire) นิทานพวกนี้ได้รวบรวมไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๐ และปี ค.ศ. ๑๙๕๐ การจัดพิมพ์นิทานพื้นบ้านของพวก Nkundo เป็นการแสดงถึงความพยายามในการเก็บรวบรวมอย่างยอดเยี่ยม ผลการวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นองค์ประกอบของโครงเรื่องนิทานและกลวิธีในการดำเนินเรื่อง นอกจากนี้ได้ศึกษาเนื้อเรื่องของนิทาน โดยเน้นที่การกล่าวถึงโลก ลักษณะทางกายภาพซึ่งมีผลต่อประสบการณ์ พฤติกรรมของตัวละครที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์

---

^๑Brunhilde Alice-Marcella Biebuyck, "Nkundo Mongo Tales : Analysis of Form and Content" Dissertation Abstracts International Vol. 41 No. 10 (April 1981) : 4469-A

ที่จะมีผลต่อครอบครัวและสังคม จากการวิเคราะห์นิทานของเผ่า Nkundo Mongo จะเห็นว่าลักษณะของตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์ และไม่เป็นมนุษย์ต่างก็มีลักษณะทางมนุษยวิทยา มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากนี้ในฐานะที่เป็นเครื่องบันเทิงอารมณ์แล้ว นิทานยังเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมให้คนได้รู้จักตัวเองด้วย

ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น

๑. ประวัติ

๑.๑ ประวัติอำเภอพรานกระต่าย

อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่บนถนนสายพระร่วง ปัจจุบันเรียกถนนสายนี้ว่า "ถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย" อำเภอพรานกระต่ายอยู่ห่างจังหวัดกำแพงเพชร ประมาณ ๒๔ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดสุโขทัยประมาณ ๕๔ กิโลเมตร

อำเภอพรานกระต่ายมีเรื่องราวที่ชาวบ้านได้เล่าสืบเนื่องกันมา มีความพอจะจัดเป็นเค้าโครงอิงประวัติศาสตร์ได้บ้างว่า แต่ก่อนนานมาแล้วราว พ.ศ. ๑๔๒๐ อาณาเขตที่ตั้งอำเภอพรานกระต่ายนี้อยู่ในความปกครองของพระมหาพุทธสาคร เป็นกษัตริย์ครอบครองเมืองพาน เมืองพานนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของที่ตั้งอำเภอปัจจุบัน ทิศลำคลองชาวบ้านเรียกคลองวังพาน อยู่ห่างจากที่ตั้งอำเภอปัจจุบันประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ในสมัยของพระมหาพุทธสาครนี้ เมืองพานจัดว่าเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมาก มีบ้านเรือนตั้งอยู่เรียงรายไปตามลำคลองไปตามลำคลองใหญ่ขึ้นไปทางเหนือจดเขตลำน้ำยม ในจังหวัดสุโขทัย และลงไปทางทิศใต้จดลำน้ำปิงในเขตอำเภอเมืองกำแพงเพชร ปัจจุบันยังปรากฏซากเมืองเก่า รุปรอยคันเมือง คูเมือง และทรากวัดเก่าอยู่หลายแห่ง มีชื่อเรียกหมู่บ้านใหญ่น้อยเหล่านี้ว่า บ้านวัดโคก บ้านวังพาย บ้านวังตะแบก และบ้านจำปีจำปา เป็นต้น เหตุที่เมืองพานเสื่อมโทรมลงเนื่องจากความทุกข์โทรมนิสของเจ้าผู้ครองเมืองพาน ที่ต้องสูญเสียพระมเหสีไปใน

คลองวังพาน จึงได้อพยพย้ายเมืองไปสร้างใหม่ที่สังขบุรี แขวงเมืองอยุธยา

ครั้นมาในสมัยพระร่วงปกครองสุโขทัย พระองค์ทรงหาผู้ใหญ่ทางทางภูมิศาสตร์ เพื่อจัดตั้งเมืองหน้าด่านขึ้น พระร่วงจึงได้ใช้พรานผู้ชำนาญป่าออกสำรวจภูมิประเทศ พรานได้ออกสำรวจแนวป่าผ่านมาถึงริมแม่น้ำปิงตรงข้ามปากคลองสวนหมาก เห็นภูมิประเทศเหมาะสม ต่อมาจึงได้จัดตั้งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นเมืองกำแพงเพชร ในระหว่างที่พรานป่ามาสำรวจทางได้พบกระต่าย ซึ่งมีขนสีทองตัวหนึ่งในป่า เมื่อกลับจากการสำรวจสร้างเมืองหน้าด่าน พรานจึงกราบบังคมทูลขอบรมราชาอนุญาต เพื่อที่จะจับกระต่ายทองตัวนั้นมาถวาย หลังจากที่ได้รับพระบรมราชาอนุญาตแล้ว พรานก็ออกติดตามกระต่ายทองตัวนั้น และได้พบกระต่ายทองอยู่ที่ปากถ้ำ พอพรานจะเข้าไปจับกระต่ายทองครั้งไร กระต่ายทองก็หลบหายเข้าไปในถ้ำเสียทุกครั้ง พรานจึงเกิดมานะหมายจะจับกระต่ายทองตัวนั้นให้ได้ จึงได้สร้างบ้านเรือนเป็นที่พักอาศัยอยู่บุรีเวณปากถ้ำ เพื่อที่จะคอยจับกระต่ายทองตัวนั้นให้ได้ ต่อมาได้มีผู้อพยพมาอยู่บุรีเวณนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นชุมชนใหญ่และเรียกชื่อชุมชนแห่งนี้ว่า "บ้านพรานกระต่าย" สืบมาจนทุกวันนี้^๑

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเล่าถึงอำเภอพรานกระต่ายไว้ในหนังสือ "เที่ยวเมืองพระร่วง" ว่า

วันที่ ๑๔ มกราคม เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ออกจากที่พักบางพานไปโดยพาหนะช้างถึงบ้านพรานกระต่ายตอนเที่ยง ที่บ้านพรานกระต่ายนี้มีบ้านเรือนหนาแน่น ทุกบ้านมีรั้วกันเป็นขอบเขตสังเกตว่าบ้านช่องดี สะอาดและเรียบร้อยเป็นระเบียบ จึงเข้าใจได้ว่าราษฎรตามแถบนี้ค่อนข้างจะบริบูรณ์ ... แต่ที่จริงบ้านพรานกระต่ายไม่ใช่ที่เลวตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว บ้านเรือนก็มีหนาแน่นมาก ราษฎรก็ค่อนข้างบริบูรณ์และไร่นาดี ได้สังเกตกิริยามารยาทเรียบร้อย ซึ่งทำให้เข้าใจว่าที่นี้จะได้เป็นที่ตั้งบ้านเมืองมาแต่โบราณกาล ถนนพระร่วงก็ได้ผ่านหมู่บ้านนี้ไปที่เดียว มีเรือนตั้ง

^๑จากบันทึกของแผนกศึกษาธิการอำเภอพรานกระต่าย

แผนที่ ๑ แผนที่จังหวัดกำแพงเพชร

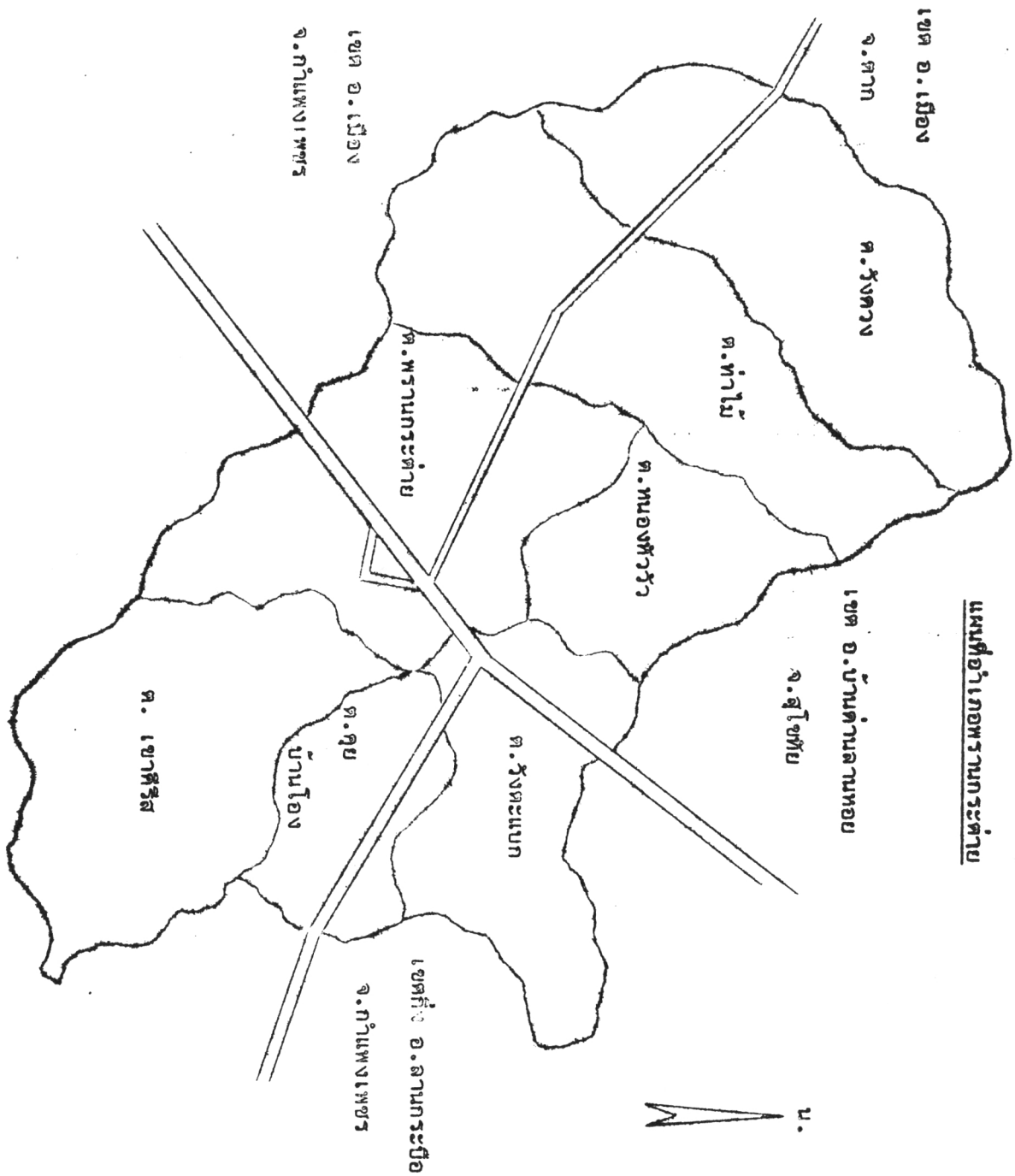
แผนที่จังหวัดกำแพงเพชร

ที่มา : ปราณี วราทร, ท่องเที่ยวไปในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา), ๒๕๑๗.

แผนที่ ๒ แผนที่อำเภอพรานกระต่าย

ที่มา : อำเภอพรานกระต่าย, ๒๕๒๓.

พระพุทธรูปที่มีความงดงามมาก และเกรงกลัวว่าจะมีคนมาขโมยพระพุทธรูปไป จึงได้ทำลูกกรงเหล็กครอบองค์พระพุทธรูปไว้ จากความภาคภูมิใจของชาวท่าไม้ที่มีต่อพระพุทธรูปองค์นี้ จึงเกิดเป็นคำกล่าวของชาวท่าไม้ว่า "เพราะพระที่ท่าไม้สวย สาวท่าไม้จึงสวย"

ส่วนชื่อของตำบลท่าไม้นั้น ครูที กุลมิ่ง ได้บอกว่า^๑ เดิมทีบริเวณนี้เรียกกันว่า "บ้านใหญ่" เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีคนอยู่มาก ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ว่า "บ้านท่าไม้" ซึ่งมีที่มาคือ สมัยก่อนท้องที่เขตอำเภอพรานกระต่ายนี้ เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยป่าไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้มะค่า ไม้ยาง ฯลฯ อาชีพหลักของชาวบ้านในเขตอำเภอนี้คือ การตัดไม้เนื้อแข็ง เหล่านี้ล่องแม่น้ำลงมาขายทางใต้ เมื่อชาวบ้านตัดไม้มาได้แล้วก็เอามากองรวมกันไว้ เพื่อจะได้ล่องแม่น้ำปิงลงมาขาย ดังนั้น บริเวณที่ชาวบ้านเอาไม้มากองรวมกันไว้เพื่อรอล่องไปขาย จึงเรียกกันว่า "บ้านท่าไม้"

๒. สภาพทางภูมิศาสตร์

๒.๑ อำเภอพรานกระต่าย^๒

๒.๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอพรานกระต่าย เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดกำแพงเพชร อยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด อยู่ห่างจากจังหวัดกำแพงเพชรไปตามทางสาย "กำแพงเพชร-สุโขทัย" ประมาณ ๒๔ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๔๘๒ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

^๑จากการสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

^๒อำเภอพรานกระต่าย, คำบรรยายสรุปของอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร (เอกสารโรเนียวอัดสำเนา), ๒๕๒๓.

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และส่วนที่เป็นกิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับกิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดตาก

๒.๑.๒ ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่ของอำเภอรานกระด้ายส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ทิศเหนือและทิศตะวันตกมีภูเขาเรียงรายเป็นจำนวนมาก เช่น เขาหลวง เขาเขียว เขาสว่าง เขาตะล่อมกวาง ฯลฯ มีป่าดงเป็นทิวเขาลาดจากเนินเขาสู่ที่ราบและหุบร้างว่างเปล่าจดเขตอำเภอเมือง จังหวัดตาก อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ทิศตะวันออกมีป่าระคนกับทุ่งนาติดต่อสลับกันไปจนถึง กิ่งอำเภอลานกระบือ และเรื่อยไปจนถึงอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศใต้เป็นที่ราบปะปนกับป่าแดงตลอดไปจนถึงเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง

สภาพอากาศระหว่างเดือน มีนาคม - พฤษภาคม แห้งแล้งร้อนอบอ้าว มีลมแรง คล้ายพายุพัดเข้ามาเป็นครั้งคราว มักก่อให้เกิดความเสียหายแก่บ้านเรือน ไร่ นา ของราษฎร สำหรับฤดูฝน ระหว่างเดือน มิถุนายน - ตุลาคม ฝนตกชุก ซึ่งฝนชุกตกเฉพาะบางแห่งเท่านั้น ประชาชนจึงมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเกษตรกรรมเสมอ ๆ ส่วนฤดูหนาว อากาศค่อนข้างหนาวแต่ช่วงระยะเวลาไม่นานนัก

๒.๑.๓ การปกครองและประชากร

อำเภอพรานกระต่าย แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๗๘ หมู่บ้าน มีสมาชิกบาล

๑ แห่ง ตำบลทั้ง ๗ ตำบล มีดังนี้

๑. ตำบลพรานกระต่าย
๒. ตำบลท่าไม้
๓. ตำบลวังควง
๔. ตำบลหนองหัววัว
๕. ตำบลวังตะแบก
๖. ตำบลคุยป่าโอง
๗. ตำบลเขาศีร์ส

จากการสำรวจเมื่อเดือน ธันวาคม ๒๕๒๓ อำเภอพรานกระต่ายมีประชากรรวมทั้งสิ้น ๕๗,๒๐๘ คน เป็นชาย ๒๘,๕๖๖ คน หญิง ๒๘,๖๔๒ คน ประชากรส่วนใหญ่มีสัญชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ มีวัดพุทธ ๗ วัด วัดร้าง ๑๒ วัด และมีสำนักสงฆ์ ๑๑ แห่ง

๒.๑.๔ อาชีพของประชากร

ประชากรของอำเภอพรานกระต่ายส่วนใหญ่มีฐานะยากจน อาชีพหลักคือ การทำไร่ ทำนา หางของป่า ในการสำรวจปี ๒๕๒๓ ปรากฏว่าอำเภอพรานกระต่ายมีเนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตร ๒๗๑,๐๐๐ ไร่ ทำนา ๒๐,๕๔๐ ไร่ ทำไร่ ๖๐,๔๑๕ ไร่ ทำสวนผลไม้ยืนต้น ๘,๔๕๐ ไร่ นอกจากนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คือ โรงสี โรงโม่หิน โรงงานทำหินอ่อน ฯลฯ การค้าขายส่วนใหญ่คนจีนเป็นผู้ดำเนินกิจการ ส่วนคนไทยมีกค้าขายเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

๒.๑.๕ การศึกษาของอำเภอ

อำเภอพรานกระต่าย มีสถานศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนี้

๑. โรงเรียนรัฐบาล ๑ โรงเรียน เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา มีครูอาจารย์รวมทั้งสิ้น ๓๗ คน จำนวนนักเรียน ๖๖๗ คน
๒. โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา เปิดสอนระดับประถมศึกษาทั้งหมด ๕๐ โรงเรียน จำนวนครู ๓๗๖ คน จำนวนนักเรียน ๘,๘๗๔ คน
๓. โรงเรียนราษฎร์ ๑ โรงเรียน เปิดสอนระดับประถมศึกษา มีครู ๕ คน มีนักเรียนประมาณ ๑๐๐ คน

๒.๑.๖ การคมนาคม

แต่เดิมมาอำเภอพรานกระต่ายไม่มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกเช่นปัจจุบัน ต้องอาศัยทางเกวียนติดต่อกันภายในท้องที่และต่างอำเภอ บางแห่งต้องค้างแรมระหว่างทาง ปัจจุบันได้มีการพัฒนาปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้สะดวกรวดเร็วขึ้นมาก สาธารณะจะเดินทางจากอำเภอพรานกระต่ายไปยังบริเวณใกล้เคียงได้โดยถนนสายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. สายกำแพงเพชร-พรานกระต่าย เป็นเส้นทางระหว่างอำเภอพรานกระต่ายกับจังหวัดกำแพงเพชร ระยะทางยาวประมาณ ๒๔ กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางฮัสฟัลท์
๒. สายอำเภอพรานกระต่าย-กิ่งอำเภอลานกระบือ เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างตำบลพรานกระต่าย กับกิ่งอำเภอลานกระบือ เส้นทางสายนี้ปัจจุบันสามารถจะเดินทางจากลานกระบือต่อไปยังจังหวัดพิษณุโลกได้ ระยะทางยาวประมาณ ๓๐ กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง
๓. สายพรานกระต่าย-ท่าไม้-วังประจักษ์ เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างตำบลพรานกระต่าย กับตำบลท่าไม้ ผ่านไปตำบลวังควงจนไปถึงบ้านวังประจักษ์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดตาก ระยะทาง ๒๔ กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง
๔. สายพรานกระต่าย-หนองหัววัว-ลาด-ลานไผ่ เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างตำบลพรานกระต่าย กับตำบลหนองหัววัว ระยะทาง ๓๑ กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง
๕. สายพรานกระต่าย-บ้านเขาศีรีส-หนองโสน เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างตำบลพรานกระต่ายกับตำบลเขาศีรีส ระยะทาง ๑๘ กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง

นอกจากนี้แล้ว ยังได้สร้างถนนเชื่อมระหว่างตำบลกับตำบลอีกหลายสาย

๒.๒ ตำบลท่าไม้^๑

๒.๒.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลท่าไม้ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางสายพราณกระต่าย-วังประจวบ จังหวัดตาก ห่างจากอำเภอพราณกระต่าย ๑๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๒๒,๖๐๓ ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	จดเขตอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันออก	จดเขต ตำบลพราณกระต่าย และหนองหัววัว
ทิศตะวันตก	จดเขตตำบลวังควง และตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมืองกำแพงเพชร
ทิศใต้	จดเขตตำบลลานดอกไม้เอก อำเภอเมืองกำแพงเพชร

๒.๒.๒ ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

พื้นที่โดยทั่วไปของตำบลท่าไม้ใช้ในการเกษตร นอกนั้นเป็นที่สาธารณะรกร้างว่างเปล่า และเป็นป่าไม้ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่บ้านในเขตท่าไม้ อากาศในฤดูร้อนแห้งแล้งมาก และมีอากาศแล่นน้ำ ในฤดูฝนปริมาณน้ำฝนไม่คงที่ ทั้งนี้เพราะป่าไม้ในเขตตำบลท่าไม้ได้ถูกทำลายไปมาก พื้นที่ทั่วไปของตำบลท่าไม้ เป็นดินดานน้ำขมได้ยาก

---

^๑สรุปผลการสำรวจเขตพัฒนาการ ตำบลท่าไม้ อำเภอพราณกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
ประจำปี ๒๕๒๓

๒.๒.๓ ลักษณะการปกครอง

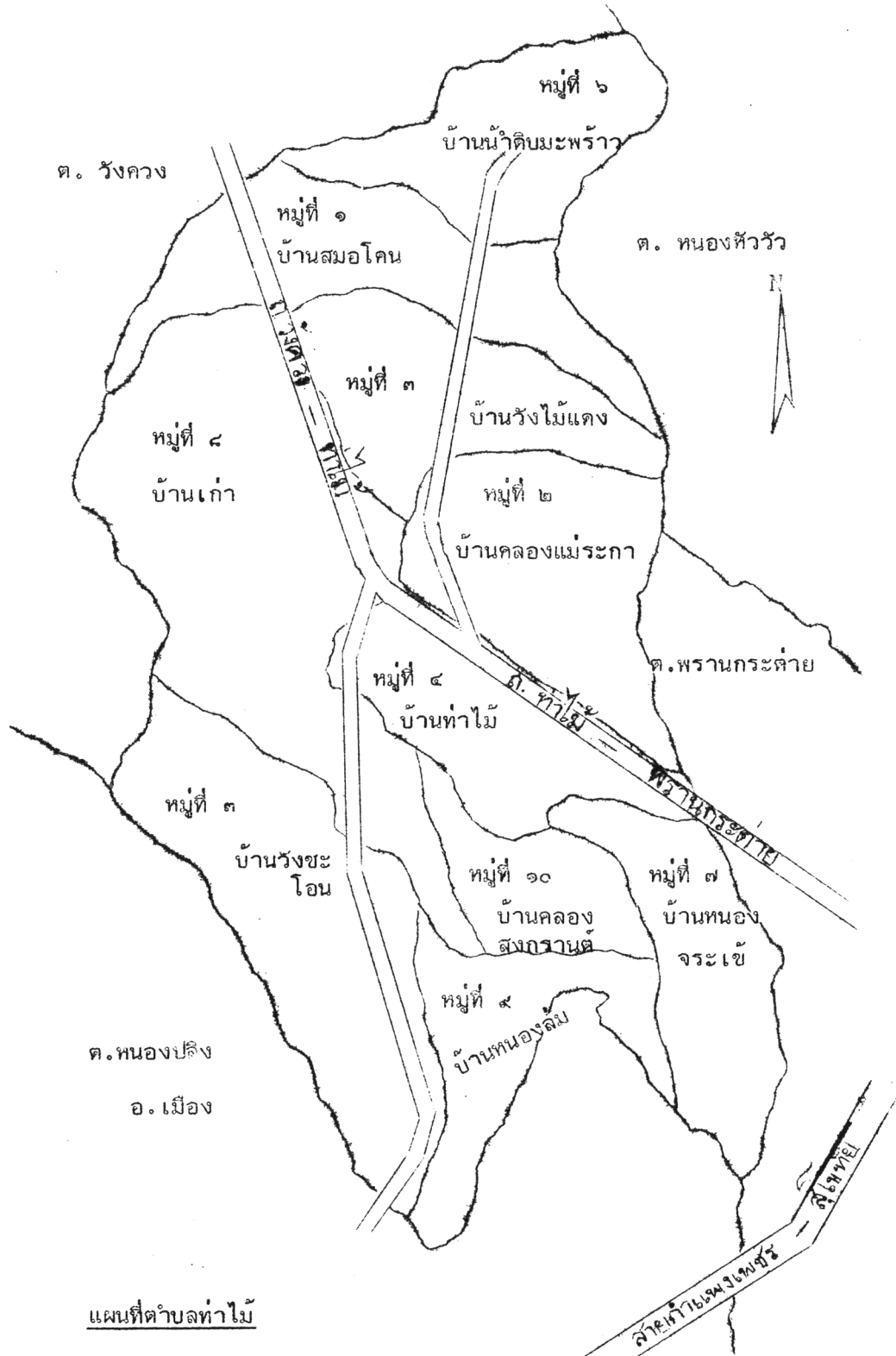
ตำบลท่าไม้ เดิมแบ่งการปกครองออกเป็น ๕ หมู่บ้าน เมื่อปี ๒๕๐๔ ได้แยกหมู่บ้าน ออกมาตั้งใหม่อีก ๕ หมู่บ้าน รวมเป็น ๑๐ หมู่บ้าน หมู่บ้านที่แยกมาตั้งใหม่คือ หมู่ที่ ๖ บ้าน น้ำดิบมะพร้าว แยกออกมาจากหมู่บ้านสมอโคน หมู่ที่ ๔ บ้านหนองลุ่ม แยกออกมาจากบ้านเก่า หมู่ที่ ๒ บ้านคลองแม่ระกา เดิมเป็นหมู่ที่ ๑๐ แยกออกมาจากบ้านท่าไม้ หมู่ที่ ๗ บ้านหนองจระเข้ แยกออกมาจากบ้านท่าไม้ และหมู่ที่ ๑๐ บ้านคลองสงกรานต์ แยกออกมาจากบ้านท่าไม้

ประชาชนชาวตำบลท่าไม้ส่วนใหญ่มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม สำหรับที่ทำมาหากินจะ อยู่ห่างหมู่บ้านที่พักอาศัยออกไป มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๑,๒๐๐ ครัวเรือน ซึ่งแยกเป็นหมู่บ้าน ต่าง ๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ ๑ จำนวนครัวเรือนแยกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่/ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน
หมู่ที่ ๑ บ้านสมอโคน	๖๑
หมู่ที่ ๒ บ้านคลองแม่ระกา	๖๓
หมู่ที่ ๓ บ้านวังชะโอน	๓๐๐
หมู่ที่ ๔ บ้านท่าไม้	๔๖
หมู่ที่ ๕ บ้านวังไม้แดง	๑๔๓
หมู่ที่ ๖ บ้านน้ำดิบมะพร้าว	๖๑
หมู่ที่ ๗ บ้านหนองจระเข้	๘๐
หมู่ที่ ๘ บ้านเก่า	๒๗๐
หมู่ที่ ๙ บ้านหนองลุ่ม	๕๖
หมู่ที่ ๑๐ บ้านคลองสงกรานต์	๘๔

แผนที่ ๓ แผนที่ตำบลท่าไม้

แผนที่ตำบลท่าไม้

ที่มา : สรุปผลการสำรวจเขตพัฒนาการ ตำบลท่าไม้ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
ประจำปี ๒๕๒๓

๒.๒.๔ ประชากร

ตำบลท่าไม้ มีประชากรทั้งสิ้น ๗,๑๓๑ คน เป็นชาย ๓,๒๓๓ คน เป็นหญิง ๓,๘๙๘ คน ประชาชนในตำบลนับถือศาสนาพุทธ มีวัดพุทธศาสนา ๑ แห่ง สำนักสงฆ์ ๒ แห่ง พระสงฆ์ ๒๔ รูป เณร ๖ รูป จำนวนประชากรในตำบลท่าไม้แยกเป็นรายหมู่บ้านได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒ จำนวนประชากรแยกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่/บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ ๑ บ้านสมอโคน	๑๔๒	๑๙๑	๓๓๓
หมู่ที่ ๒ บ้านคลองแม่ระกา	๒๕๑	๑๘๙	๔๔๐
หมู่ที่ ๓ บ้านวังชะโอน	๗๗๕	๑,๐๖๐	๑,๘๓๕
หมู่ที่ ๔ บ้านท่าไม้	๓๕๑	๕๘๒	๙๓๓
หมู่ที่ ๕ บ้านวังไม้แดง	๔๕๑	๔๗๒	๙๒๓
หมู่ที่ ๖ บ้านน้ำคึมมะพร้าว	๑๖๘	๑๕๙	๓๒๗
หมู่ที่ ๗ บ้านหนองจระเข้	๑๘๒	๒๒๔	๔๐๖
หมู่ที่ ๘ บ้านเก่า	๕๑๑	๖๖๐	๑,๑๗๑
หมู่ที่ ๙ บ้านหนองลุ่ม	๑๑๘	๑๔๗	๒๖๕
หมู่ที่ ๑๐ บ้านคลองสงกรานต์	๒๘๔	๒๑๔	๔๙๘
รวม	๓,๒๓๓	๓,๘๙๘	๗,๑๓๑

ลักษณะประชากร

ครอบครัวหนึ่ง ๆ จะมีบุตรโดยเฉลี่ย ๔ คน ลักษณะของครอบครัวกระจายสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ ๔ คน และครอบครัวที่อยู่รวมเป็นครอบครัวใหญ่โดยเฉลี่ย ๑๐ คน จำนวนประชากรในวัยต่าง ๆ มีดังนี้

ตารางที่ ๓ ลักษณะประชากรแยกประเภทตามอายุ

อายุ	จำนวนประชากร
แรกเกิด - ๖ ปี	๔๓๗
๗ - ๑๔ ปี	๑,๒๐๗
๑๖ - ๒๔ ปี	๑,๗๐๔
๒๖ - ๔๔ ปี	๑,๗๗๗
๔๖ - ๖๐ ปี	๔๐๒
๖๑ ปีขึ้นไป	๕๐๐

ระดับการศึกษาของประชากร

ประชากรในตำบลท่าไม้ส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ ซึ่งมีจำนวนถึง ๗๔.๔ % ของประชากรทั้งตำบล และมีประชากรเพียง ๐.๐๗ % เท่านั้น ที่ไม่รื้อหนังสือ สำหรับประชากรที่กำลังเรียนหนังสือมีจำนวนทั้งสิ้น ๑,๐๐๔ คน หรือ ๑๔.๓ % ส่วนใหญ่กำลังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา

การเคลื่อนย้ายของประชากร

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๑ มีประชาชนย้ายเข้ามาอยู่ในตำบลท่าไม้จำนวน ๑.๓ % ของประชากรทั้งหมด และย้ายออกจากหมู่บ้านเพียง ๐.๑ % เท่านั้น สาเหตุที่มีการย้ายเข้าย้ายออกนี้ เนื่องจากต้องการเปลี่ยนอาชีพและหาที่ทำกินใหม่

สำหรับกิจกรรมที่ชาวบ้านกระทำ และถือเป็นประเพณีท้องถิ่น ได้แก่

- การทำบุญเข้าพรรษา - ออกพรรษา
- การทำบุญมหาชาติ
- การทำบุญวันสงกรานต์
- การตักบาตรเทโว
- งานบุญกฐิน
- งานลอยกระทง
- การทอดผ้าป่า
- วันขึ้นปีใหม่

๒.๒.๔ อาชีพของประชากร

ประชากรในตำบลท่าไม้ ครอบคลุมหนึ่ง ๆ จะประกอบอาชีพหลายอย่าง โดยเฉพาะในด้านการเกษตร ชาวท่าไม้ทำนามากที่สุด รองลงมาคือทำไร่ นอกนั้นมีอาชีพในการค้าขาย เลี้ยงสัตว์ และช่างไม้ ซึ่งแต่ละอาชีพที่กล่าวมานี้ทำเป็นกิจกรรมขนาดเล็ก สำหรับอาชีพรับราชการนั้นมีเพียงส่วนน้อย

นอกจากนี้แล้ว ชาวท่าไม้ส่วนใหญ่ เมื่อหลังจากการทำไร่ทำนาเสร็จแล้ว ก็จะมีเวลาว่าง ซึ่งอยู่ระหว่างเดือน มีนาคม - พฤษภาคม ชาวท่าไม้จะใช้เวลาในช่วงนี้ปลูกพืชอื่น ๆ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า เพื่อนำมาบริโภค

๒.๒.๖ แหล่งน้ำ

น้ำใช้ในการเกษตร

น้ำที่ใช้ในการเกษตรของตำบลท่าไม้ส่วนใหญ่จะได้จากน้ำฝน บางหมู่บ้านที่มีลำคลองไหลผ่านก็ได้อาศัยน้ำจากลำคลอง แต่ก็ใช้ได้เฉพาะฤดูฝนเท่านั้น ในฤดูแล้งชาวบ้านจะขาดแคลนน้ำมาก การชลประทานไม่มี ลำคลองเก็บกักน้ำไม่อยู่และหาแหล่งน้ำได้ยาก เพราะพื้นที่ดินส่วนใหญ่เป็นหินดินดาน

น้ำดื่มน้ำใช้ในครัวเรือน

น้ำดื่มน้ำใช้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่ได้มาจากบ่อน้ำ หนองน้ำ สระน้ำ และลำคลอง สำหรับบ่อน้ำที่ใช้กันจะมีทั้งของเอกชนและบ่อน้ำสาธารณะ ในฤดูฝนชาวบ้านจะมีน้ำดื่มน้ำใช้เพียงพอ แต่ในฤดูแล้งน้ำในบ่อน้ำ สระน้ำ หรือห้วยหนองจะแห้งหมด ทำให้ชาวบ้านขาดแคลนน้ำมาก

๒.๒.๗ การศึกษาของตำบล

ตำบลท่าไม้มีโรงเรียนสังกัดของสำนักงานการประถมศึกษา เปิดสอนในระดับประถมศึกษาจำนวน ๖ โรงเรียน มีจำนวนครูและนักเรียนในแต่ละโรงเรียน ดังนี้

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนครูและนักเรียนประจำปีการศึกษา ๒๕๒๔^๑

ชื่อโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
บ้านท่าไม้	๑๗	๔๑๓
บ้านเก่า	๘	๑๘๑
บ้านวังชะโอน	๑๐	๒๗๘
บ้านวังไม้แดง	๔	๒๑๖
บ้านสมอโคน	๔	๙๔
บ้านน้ำทิบมะพร้าว	๔	๕๐
รวม	๔๒	๑,๒๓๒

๒.๒.๔ แหล่งบริการในตำบล

ในตำบลท่าไม้ มีสำนักงานอนามัยผดุงครรภ์อยู่ ๑ แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒ บ้านคลองแม่ระกา มีแพทย์ประจำตำบล ๑ คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ๒ คน และผู้ช่วยสาธารณสุข ๑ คน นอกจากนั้นยังมีสาธารณสุขสมัครใจ และสาธารณสุขสถานอื่น ๆ อีก ดังนี้

๑. บ่อน้ำสาธารณะ ๑๗ บ่อ
๒. บ่อน้ำของเอกชน ๓๒ บ่อ
๓. ห้วยหนองคลองบึง ๒๓ แห่ง
๔. สระน้ำและบ่อน้ำ ๕ แห่ง
๕. ฝายน้ำล้น คลองส่งน้ำ ๑ แห่ง

^๑สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร, บัญชีการจัดชั้นเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพรานกระต่าย ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๔

๖. ศูนย์พัฒนาเด็ก ๑ ศูนย์
๗. สะพาน ๑๑ แห่ง
๘. ตลาด ๑ แห่ง
๙. สนามกีฬา ๓ แห่ง
๑๐. วัดพุทธ ๑ วัด
๑๑. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ๑ แห่ง

๒.๒.๕ การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างตำบลท่าไม้กับตำบลใกล้เคียงนั้น ในฤดูแล้งสามารถกระทำ
ได้สะดวกแต่ในฤดูฝนไม่ค่อยสะดวกเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะถนนในตำบลท่าไม้เกือบทั้งหมด
เป็นถนนลูกรังและถนนดิน ซึ่งรวมทั้งหมด ๓๗ สาย แยกเป็นถนนลูกรัง ๑๓ สาย รวมความยาว
๑๐.๕ กิโลเมตร ถนนดิน ๒๓ สาย รวมความยาว ๑๔ กิโลเมตร และมีช่วงหนึ่งเป็นถนนลาดยาง
มีความยาว ๐.๔ กิโลเมตร จะมีรถยนต์โดยสารวิ่งจากตำบลพรานกระต่ายผ่านตำบลท่าไม้
วิ่งเข้าออกวันละ ๒ เที่ยว

๓. ภาษาถิ่นท่าไม้

ข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้านตำบลท่าไม้ ผู้วิจัยได้ถ่ายถอดจากแถบบันทึกเสียงออกเป็น
ตัวอักษร โดยพยายามถ่ายถอดสำเนียงให้ใกล้เคียงกับการออกเสียงของชาวบ้านให้มากที่สุด
อนึ่งภาษาพูดที่ใช้ในตำบลท่าไม้นั้นส่วนมากใช้คำเหมือนกับในภาษากลาง ต่างกันเพียงเสียง
วรรณยุกต์ ซึ่งเพี้ยนไปจากภาษากลาง จากการวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านตำบลท่าไม้ พอจะ
สรุปเป็นข้อสังเกตของภาษาถิ่นท่าไม้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมได้ ดังนี้

๑. การออกเสียง

- ๑.๑ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรกลาง มีเสียงวรรณยุกต์เอก ภาษาถิ่นท่าไม้

จะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงตรี เช่น

กก	เป็น	กัก	กัก	เป็น	กัก
ไก่	"	ไก่	แกว่ง	"	แกว่ง
เจ็ด	"	เจ็ด	จับ	"	จับ
ตบ	"	ตบ	เต่า	"	เต่า
เด็ก	"	เด็ก	บ่อ	"	บ่อ
ปล้อย	"	ปล้อย	อ่อนใจ	"	อ่อนใจ

๑.๒ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรสูง เป็นคำเป็น มีเสียงวรรณยุกต์เอก ภาษาถิ่น

ทำไมจะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงจัตวา เช่น

ใส่	เป็น	ใส่	เสื่อ	เป็น	เสื่อ
สี่	"	สี่	สี่ถั่ว	"	สี่ถั่ว
ผ้าผอน	"	ผ้าผอน	ผ้า	"	ผ้า
หัน	"	หัน	หวาน	"	หวาน
ฝั่ง	"	ฝั่ง	หน้อย	"	หนอย
ใหญ่	"	ใหญ่	ห่าง	"	ห่าง
เขี่ย	"	เขี่ย	เสียม	"	เสียม
เถื่อน	"	เถื่อน	แหล่	"	แหล

๑.๓ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรสูง เป็นคำตาย มีเสียงวรรณยุกต์เอก ภาษาถิ่น

ทำไมจะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงตรี เช่น

ชุด	เป็น	ชุด	ถัก	เป็น	ถัก
สุก	"	สุก (ซุก)	เสร็จ	"	เซ็ด
สัตว์	"	สัตว์ (ซัต)	ขรักไขว่	"	ครักไคว

ลูกศิษย์	เป็น	ลูกศิษย์ (ลูกชิต)	ฝึก	เป็น	ฝึก
เหาะ	"	เฮาะ	แหงะ	"	แงะ
ผลัด	"	พลัด	หลับ	"	หลับ (ลับ)
หัก	"	ฮัก	หนัก	"	นิก
น้ำแฉะ	"	น้ำแชะ	เฉย	"	ชัย

๑.๔ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรสูง มีเสียงวรรณยุกต์จัตวา ภาษาถิ่นท่าไม้จะ

ออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงเอก เช่น

ใส	เป็น	ใส่	เสื่อ	เป็น	เสื่อ
สาม	"	สำม	สวย	"	สวย
ถึง	"	ถิ่ง	ไถนา	"	ไถ่นา
หิน	"	หิ้น	ทิว	"	ทิว
หาง	"	हांง	หลัง	"	หลัง
ขาว	"	ข้าว	เหมือน	"	เหมือน

๑.๕ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ เป็นคำเป็น มีเสียงวรรณยุกต์โท ภาษาถิ่น

ท่าไม้ จะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงจัตวา เช่น

นั่ง	เป็น	หนั่ง	ย่อง	เป็น	หยอง
พ่อ	"	ผอ	แม่	"	เหม
ซ่อน	"	สอน	เล่น	"	แหลน

๑.๖ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ เป็นคำตาย มีเสียงวรรณยุกต์โท ภาษาถิ่น

ท่าไม้ จะออกเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงตรี เช่น

เท่า	เป็น	เถ่า	พวก	เป็น	ผวก
ลูก	"	ลู๊ก	พูด	"	ผุด
เล่า	"	เล้า	เง่าบัว	"	เง้าบัว

๑.๗ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ มีเสียงวรรณยุกต์สามัญ ภาษาถิ่นท่าไม้จะออก

เสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงตรี เช่น

ท่า	เป็น	ท่า	มัย	เป็น	มัย
มัน	"	มัน	ยัง	"	ยัง
ทน	"	ทน	ไร	"	ไร

๑.๘ คำที่พยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำ มีเสียงวรรณยุกต์ตรี ภาษาถิ่นท่าไม้ จะออก

เสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงโท เช่น

ทั้ง	เป็น	ทั้ง	ร้อน	เป็น	ร้อน
ล้วง	"	ล้วง	เลี้ยง	"	เลี้ยง
ชื้อ	"	ชื้อ	ช้อง	"	ช้อง

๒. วิทยาการ แต่ละท่านจะออกเสียงวรรณยุกต์ของคำแต่ละคำผิดเพี้ยนกันไป เช่น

"ป่า" บางคนออกเสียงเป็น "ป้า" บางคนออกเสียงเป็น "ป๋า" บางครั้งวิทยาการก็เล่าวรรณกรรมพื้นบ้านโดยใช้สำเนียงภาษาถิ่นท่าไม้ ปนกับสำเนียงภาคกลาง ฉะนั้น ในการถ่ายถอดวรรณกรรมพื้นบ้านออกเป็นตัวอักษรจะพบว่า คำ ๆ เดียว แต่จะเขียนเสียงวรรณยุกต์ต่างกัน

๓. การเขียนข้อมูลเป็นตัวอักษรนี้ ยึดตามการออกเสียงของวิทยาการ คำใดที่ออกเสียงต่างจากภาษากลาง ก็เขียนตามการออกเสียงของวิทยาการ เช่น

ผลัด	วิทยาการออกเสียงเป็น	ผลัด	ก็เขียนเป็น	ผลัด
เสร์จ	"	เซ็ด	"	เซ็ด
กษัตริย์	"	กะซัด	"	กะซัด

แต่ถ้าคำใด เขียนตามการออกเสียงของวิทยากรแล้ว จะทำให้เกิดความสับสนใน
เรื่องความหมาย ก็จะเขียนคำนั้นตามรูปเขียนในภาษากลาง แต่จะใส่รูปวรรณยุกต์กำกับ เพื่อ
ให้รู้ว่าออกเสียงอย่างไร เช่น

สุก	วิทยากรออกเสียงเป็น	ซุก	จะ เขียน เป็น	สู้ก
สุข	"	ซุก	"	สู้ช
หลับ	"	ลับ	"	หลับ
หมค	"	มค	"	หมัค
พระสุธน	"	พระซุธน	"	พระสู้ธน
ศิษย์	"	ซิด	"	สู้ษย์
ประสบ	"	ประซบ	"	ประสู้บ
ศพ	"	ซบ	"	สู้พ